

CASTELLÓ

EN FESTES

Agost
2024

SINCE 1965

Bones Festes

Mediterranean Fruits

INDUSTRIAS VIDECA S.A.

Ctra. Pobla Llarga, s/n P.O. Box 7 · 46270 CASTELLÓ (Valencia) - SPAIN

Tel.: +34 96 245 20 08 · E-mail: videca@videca.es

www.videca.es

Eliseo Pla Ramírez S.L.

— DESDE 1958 —

Avda. de l'estació, 4 46270 Castelló (València)

cep@cepsl.com

96 245 04 71

www.cepsl.es

F

EsTeS MAJoRS

i de mORoS i CrIStiANs

Castelló 2024

De l'11 al 30 d'agost

Ajuntament de Castelló
Regidoria de Cultura

CASTELLÓ
POBLE FESTER

AUTOR de la PORTADA

Cristian Capsir Penalva

El meu nom és Cristian Capsir Penalva i soc natural de Castelló. Vaig estudiar Enginyeria de Telecomunicacions i Disseny de Productes a Alcoi. El contacte amb la gent i l'educació sempre m'han atret, per això he cursat recentment el Màster en Professor de Secundària per tal d'emprendre una nova etapa com a professor d'Informàtica.

Els que em coneixeu sabeu que sempre he sigut un apassionat de l'esport i les arts gràfiques i plàstiques. M'he involucrat en el món del disseny gràfic des de ben menut motivat per l'empresa familiar, que ha fet possible que desenvolupara una gran quantitat de projectes motivadors, innovadors, gratificants i enriquidors en este àmbit de treball.

La festa i les tradicions de Castelló les tinc ben presents en el dia a dia. I pensant en això, m'he aventurat a dissenyar el cartell de festes en edicions anteriors. Fa uns anys vaig ser coguanyador d'este guardó, on el meu treball va figurar dins del llibre. Ara és per a mi un honor i un orgull il·lustrar per primera vegada la portada del llibre de les nostres benvolgudes festes.

En este cartell he volgut representar globalment molts dels aspectes i monuments significatius de Castelló i la seua festa. Hi estan presents el Castellet i el seu entorn vegetal; el riu i els ponts; el monument al mestre Fayos, molt present en la majoria de les celebracions tant festives com esportives, i el carril bici, tan anomenat estos últims anys.

No ens hem oblidat de l'església, a l'inici del carrer Major, que és on finalitza la desfilada de Moros i Cristians; ni tampoc de la renovada plaça de l'Om, on tothom vol aconseguir seient, ja que és una de les zones on més s'esplaien les comparses amb les seues representacions.

Un altre detall que trobareu en la portada i que he volgut representar és el trenet. En moltes ocasions no li donem importància, però, en realitat, és un mitjà de transport vital per a la comunicació del nostre poble. I gràcies a ell se sent el nom de Castelló en tot el país, ja que som la parada inicial o final d'este mitjà de transport.

Si hi ha un dia que Castelló es revestix d'especial importància durant tot l'any, eixe és el dijous. Amb el nostre mercat com a bandera, els voltants s'omplien de vida i fervor per oferir molts dels seus millors productes. Juntament amb este edifici, no ens podem oblidar del nostre Ajuntament i els seus components, que prenen moltes de les decisions importants del nostre poble.

Per descomptat, en el disseny està present la plaça de l'Ermita, lloc on s'inicia la gran desfilada dels moros i cristians, que van abillats amb escuts i precedits pels abanderats de totes les comparses. Tots ells omplien de color, alegria i música els carrers els dies i les nits de les nostres festes. En este sentit, el roig passional marca l'inici i la fi del trajecte a seguir per la desfilada, acompanyat de llums de colors, trons i focs d'artifici dins del plànol del nostre Castelló.

Per últim, vull dedicar l'honor d'il·lustrar el llibre de festes al meu fill, la meua dona i la meua família, que sempre m'han donat suport i m'han animat a seguir avant, a pesar de la manca de temps per emprendre les meues aficions.

© d'aquesta edició: Ajuntament de Castelló

Edita: Ajuntament de Castelló / Regidoria de Cultura

Coordinació: Raymi Navalón Peris

Correcció d'estil i coordinació d'articles: Rubén Galera Hernández

Disseny i maquetació: Mª José Sánchez Benetó (Blauverd Impressors)

Publicitat i impressió: Blauverd Impressors - 962580827

Dipòsit legal: V-2509-2019

Agraïm a Foto Fòrum Castelló i a totes les persones l'aportació desinteressada de les seues fotografies personals, que completen i enriqueixen el llibre de festes. Del contingut dels textos signats, en són responsables les persones autores.

Alcaldeessa de
Castelló **06**

Regidor de Cultura
Festiva **08**

Associació Festerà de
Moros i Cristians **10**

Rector de Castelló **12**

La nostra GENT, la nostra HISTÒRIA

Premis Ausiàs March de
Poesia Infantil **36**

Castelló a tir de pedra,
Valerià Benetó Ferrando **38**

*El correu postal i els carters
de Castelló en el segle XX,*
J. Vicente Climent Vila **42**

*Els primers llavadors públics de
Castelló: un patrimoni perdut,*
Rubén Galera Hernández **46**

*El llavador de l'Ermita i el barri
del Calvari en el record,*
Elvira López Aviñó **51**

Les Festes de FA 50
ANYS: 1974 **60**

*Jocs Florals i festes de
1974: renovació en
clau participativa i
valenciana,*
F. Xavier Martí i Juan **69**

Estellés va estar a casa,
Tobies Grimaltos
Mascarós **73**

MEMÒRIA gràfica **76**

Guia COMERCIAL **83**

SUMARI

PROTAGONISTES de les Festes

Sultania 2024 **14**

Capitania 2024 **16**

Festerà i Fester
Majors 2024 **18**

Festeres i Festers
2024 **20**

Directora i
presentadora de
l'Homenatge a la
Música Festerà **26**

Pregoneres **27**

Programa Oficial
d'Actes **28**

Castelló VIST DES DE...

Cardiff,
Marta Peris Ferri **56**

Bordeus,
Concha Luna Molina **58**

Benvolgut veïnat de Castelló,

Sembla que la vida passa en un instant. Durant poc de temps, he pogut vore com canvia la vida al nostre poble i els moments es convertixen en xicotets retalls que, en algunes ocasions, es queden guardats en la nostra ment i el nostre cor. I amb el temps, esdevenen per a sempre vells i estimats records que determinen la nostra forma de ser.

Sembla mentida com passa el temps. I el millor de tot és que en un any he tingut l'oportunitat de crear i fer tantes coses, tal com diu el poema de Bernat de Ventadorn, «No és meravella si el meu cant». Estos dies, mentre dedicava un moment per a dirigir-me a totes i tots vosaltres, pensava en tot el que ha ocorregut al llarg d'enguany, i em meravellava de tantes coses ocorregudes.

Dirigir-me al meu poble no és una tasca fàcil, ja que vos voldria dir tantes coses. Per començar, vull donar-vos les gràcies a cada una de les persones que formeu part d'esta meravellosa localitat.

En esta etapa com a alcaldessa de Castelló, he pogut refermar allò que sempre he pensat del meu poble, que Castelló és poble i sentiment. Es tracta d'un xicotet espai de la Ribera banyat per les millors aigües i que té un bon planter de gent, seguit d'amables i volgudes generacions que ens han anat forjant i fent el que som hui en dia. Tenim una gran herència, plena de cultura, tradicions i esdeveniments, que ha estat i és una bona mostra del tarannà del veïnat casteller.

I és per este motiu que les Festes Majors i de Moros i Cristians són una part fonamental i encisadora de la vitalitat del poble, ja que les Festes han estat sempre una gran mostra del que som. En elles podem vore com els diferents actes han anat canviant, adaptant-se i modificant-se. També cal pensar que els canvis de la vida i de la societat són aquells que fan que les nostres Festes s'adapten i perduren en el temps. És meravellós i d'una grandíssima vàlua vore com en nombroses ocasions enfortixen cada esdeveniment i ens ajuda a mantindre'l. Tots els que formem part d'este poble podem estar ben orgullosos de la grandíssima xarxa associativa que tenim amb el món de la festa i la cultura per a estos dies, on sempre cal guardar i cuidar els valors de respecte, unió i estima per a fer del Castelló un poble millor.

Aprofite per a donar l'enhorabona als màxims representants d'esta festa, els Festers Majors. Amb vitalitat, joventut i sentiment engalanareu cada acte. I també a la Sultania i la Capitania, que estic segur que ens fareu vibrar en cada moment.

Finalment, convide a tothom a les nostres Festes i que gaudisquen de cada moment i acte que s'ha preparat. I d'esta manera, que pugueu crear moments i imatges inoblidables per al record.

M'acomíade de tots vosaltres amb una forta abraçada.

Horte Gómez Llácer

ALCALdESSA de Castelló

Benvolgudes veïnes i veïns de Castelló,

De nou arriba a les vostres mans un exemplar del llibre de les Festes Majors i de Moros i Cristians, la qual cosa significa que estem de nou a finals d'agost, a punt per a acabar l'estiu i preparats un any més per a gaudir de les millors festes de la Ribera, les nostres.

Castelló es prepara any rere any per a celebrar les que ara coneixem com a les Festes Majors i de Moros i Cristians, i ho fem sempre amb la il·lusió que siguen unes festes tan bones que esperem recordar-les per sempre.

Som un poble acostumat a gaudir d'espectacles i orquestres de qualitat en les nostres Festes Majors. Fins fa ben poc, la qualitat no estava lligada amb el cost de l'espectacle, sols calia fer una recerca exhaustiva per poder trobar coses de gran qualitat. Però des d'un temps ençà, la cosa ha canviat i la qualitat es paga, per tant, hem d'escollir entre pagar i tindre qualitat però menys actes o bé tindre tant com teníem, però amb una qualitat més baixa. Davant d'este dilema que ens planteja el món de l'espectacle, esta regidoria creu adequat mantindre la qualitat reduint actes, i és per això que estes festes es veuran afectades amb alguns xicotets canvis que han sigut necessaris per a quadrar el pressupost i no augmentar la despesa del nostre poble, però vos assegure que l'oferta d'oci i entreteniment continua sent àmplia i de qualitat, i hem treballat perquè quede un programa igual de ple, com de costum.

Com a ciutadanes i ciutadans d'un món en constants canvis, estem obligats a adaptar-nos, i així ho fem. Castelló, al llarg dels anys, s'ha anat adaptant a l'hora de fer festa. És veritat que sempre queda qui no vol que la cosa canvie, i més quan estos canvis suposen minvar algun benefici particular, però com a governants d'un municipi obert, dinàmic i plural, estem obligats a ser fidels als nostres valors i objectius, i així ho hem fet des que estem al govern, amb el cap a la faena, intentant sempre que cada acció realitzada siga per al benefici de la majoria.

Enguany, els Conqueridors i els Alfàrabes són els grans amfitrions de la festa de Moros i Cristians, i tenen la gran responsabilitat que els atorga la Capitania i Sultania. Càrrecs representatius que enguany recauen en Iris i Jualos del bàndol cristià, i amb Jose i Blanca del bàndol moro. No tinc cap dubte de la passió que mostren per la festa, ja que són participants i, a més, de forma molt activa, des de fa molt de temps; inclús alguns d'ells han nascut dins la comparsa. Des d'ací, i en nom de tot l'equip de govern, vos mostrem el nostre més sincer agraïment per omplir una pàgina més de la història dels Moros i Cristians a Castelló.

Per altra banda, un total de 28 xiques i xics tindran enguany el privilegi de ser els nostres Festers i Festeres, i representaran les Festes Majors amb molt d'entusiasme. Totes elles i ells seran la imatge de la joventut castellanera, una joventut preparada per a assumir responsabilitats i representar el seu poble, Castelló. Per això, des de l'Ajuntament mai deixarem de banda els nostres jòvens: són el futur i tenen la responsabilitat de dissenyar-lo a la seua forma, i nosaltres tenim la tasca d'ajudar-los.

Ampliem el llibre d'honor del nostre Ajuntament amb dos nous Festers Majors. Aida i Marc són dos joves il·lusionats amb el càrrec que ostenten des del passat mes de maig, disposats a representar el nostre poble i guiar la resta de Festeres i Festers fins a l'èxit i que Castelló es senta orgullós dels seus Festers i Festeres.

Com ja he dit, Castelló està a punt per a gaudir de les nostres festes d'agost, sols falta que vosaltres poseu les ganes i l'entusiasme que avale l'èxit d'esta edició 2024. Com tots ja deueu saber, Castelló és un poble fester i, per tant, hem de demostrar-ho. No tinc cap dubte de la vostra participació en tots els actes, però mai està de més fer una crida perquè totes i tots gaudim d'estes festes com mai, ja que amb eixe motiu han estat preparades.

Castelloneres i Castelloners, gaudiu de les Festes Majors i de Moros i Cristians 2024!

Salutacions.

Xavier Tortosa Penadés

REGIDOR de Cultura Festiva

Adaptar les festes a la realitat social

Si comencem l'escrit dient que Castelló és un poble amb un esperit fester destacat, no sorprendrem ningú. De fet, a l'entorn de totes les entitats festeres que formem el Consell Municipal de Festes, graviten bona part de les activitats que al llarg de l'any agermanen la nostra població. És per això que cal ser conscients de la responsabilitat que tenim cada any durant la celebració de les festes que a cada entitat ens corresponen.

Com a Associació Festera de Castelló, ens toca organitzar la festa de Moros i Cristians, una recreació fidel a la història del que va esdevenir a la nostra població al segle XIII, i que vist en perspectiva pren un tarannà festiu i exposa, a cada carrer del nostre poble, els trets culturals més exhuberants de dos civilitzacions totalment diferents.

En este context, el nostre desig és que de cadascuna de les nostres seus emaneix eixe compromís que ens fa mostrar tota l'esplendor d'esta festa a la ciutadania castellanera. Ara mateix, vivim un moment extraordinari a nivell de participació. Cadascuna de les huit comparses que formen l'Associació Festera de Moros i Cristians ha vist incrementat el nombre de festers i festeres, cosa que fa que el nostre nivell d'autoexigència siga encara més gran que fins ara. Per això, la nostra prioritat és que tot el poble pugui gaudir amb nosaltres de cada acte i que es pugui sentir orgullós d'una festa que és tant seua com nostra, i ho volem fer escoltant a tothom i intentant, en la mesura del possible, respectar el que els nostres veïns i veïnes ens fan arribar. Tenim com sempre les portes obertes perquè entre tots i totes puguem anar, encara, més enllà.

I com no pot ser d'una altra manera, també volem ser model de convivència i respecte al nostre entorn. És evident que una festa tan grossa ha de ser model en molts aspectes, també en valors imprescindibles per continuar evolucionant com a societat. Així, des de la nostra associació volem transmetre que entenem la festa sempre des de la tolerància, des de la igualtat entre gèneres i el respecte a totes les ideologies que entenguen i compartisquen la diferència i defensen els drets humans, i també el respecte al medi ambient en un moment d'emergència climàtica extrema. I és que entenem que el fet de mobilitzar a tanta gent, també és una oportunitat per a mostrar el nostre model de transmissió de valors a través de la festa i de la convivència.

I tot plegat, ho farem amb la nostra Capitania i Sultania, a qui volem enaltir en cada acte i mostrar-los l'orgull que sentim perquè són els nostres representants. A Iris, Jualos, Blanca i Jose, vos honorem i garantim que tot el nostre treball va encarat a aconseguir que estes festes siguen per a vosaltres una experiència inoblidable.

**ASSOCIACIÓ
fESTERA** **de Moros i Cristians**

Álvaro Armengol Moscardó

RECTOR**de Castelló**

Amb entusiasme i il·lusió ens preparem per a celebrar un any més les Festes Majors de Castelló en honor al Santíssim Crist dels Prodigis i als sants Abdó i Senent, una celebració que compartim amb els Festers i les Festeres i els Moros i Cristians.

Visquem un any més d'unes tradicions antiquíssimes que els nostres pares van cuidar i van transmetre generació rere generació fins als nostres dies.

Alcem els nostres ulls, tant els del cos com els de l'ànima, i contemplem el seu amor cap a nosaltres, perquè fonamentem la nostra vida en la roca, que és Crist, i visquem plenament la nostra fe.

Gaudim en harmonia i felicitat les nostres festes.

Voldria agrair a l'Ajuntament i a tots aquells que amb els seus esforços fan possible que cada any es faça present este misteri de la Salvació de l'Home. I també als Festers i les Festeres i als Moros i Cristians, que amb molta cura cada any animen estes festes i les preparen amb gran il·lusió i esforç.

A tots, enhorabona de bestreta i felicitats.

ActEs ReliGiOSOS

**Dissabte 24
d'agost**

19.30 h.

SANTA MISSA en honor als Sants de la Pedra Abdó i Senent, a l'església parroquial.

**Diumenge 25
d'agost**

12.00 h.

SANTA MISSA en honor als Sants de la Pedra Abdó i Senent, a l'església parroquial.

**Dimarts 27
d'agost**

12.00 h.

SANTA MISSA en honor al Santíssim Crist dels Prodigis, a l'església parroquial.

20.30 h.

PROCESSÓ SOLEMNE del Crist dels Prodigis.

PROTAGONISTES DE LES FESTES

Jose López Aranda
Blanca López Lorente

SULTANIA 2024 ALFÀRABES

ني طال س ل ا

S'acosten dates senyalades per a totes les castelleres i els castelloners, i és per això que no podem començar este escrit sense saludar a tot el poble de Castelló, ja que sou una part fonamental d'esta festa.

Encara estem emocionats de tot el que vam viure al Mig Any com a representants de la festa de Moros i Cristians. Estem molt agraïts a cada persona que va estar donant suport en cada acte, i en especial, a la nostra comparsa, Alfàrabes, ja que per ells foren uns dies que perduraran per sempre en el nostre record. També, volem agrair tant a l'Ajuntament com a l'Associació Fester de Moros i Cristians el treball incansable perquè cada acte siga un èxit.

Com a Sultania que som, esperem amb entusiasme l'última setmana d'agost que ens trasllada als actes més importants de la festa de Moros i Cristians de Castelló, com és l'Entrada del diumenge, on cada comparsa lluïx les millors vestimentes, maquillatges, marxex i pasdobles. No ens podem oblidar de les ambaixades, que són la representació d'un fet històric important que van viure els nostres avantpassats.

Com a membres d'una comparsa, des del nostre naixement ens agrada vore els carrers plens amb somriures, música i pólvora. És per això que aprofitem este escrit per a convidar a tot el poble de Castelló que ens acompanye en cada acte per a gaudir tots junts amb respecte i cordialitat les tan esperades festes de Moros i Cristians d'agost.

Per acabar, volem felicitar els Festers i les Festeres, i als seus màxims representants: Aida Pla i Marc Muñoz. I com no, als qui ens acompanyaran en este camí, la comparsa Conqueridors i la seua Capitania: Jualos Daràs i Iris Soriano, així com a la resta de components de totes les comparses.

Que Al·là vos guarde!

Iris Soriano Larrosa
Jualos Daràs Mercé

CAPITANIA 2024 CONQUERIDORS

Parlem de l'estiu... Aquells mesos en què els dies s'allarguen i ens regalen més hores de llum per a gaudir del nostre entorn. A poqueta vesprada, quan la calor comença a cedir, busquem la companyia dels amics i una cervesa ben fresca a la terrassa d'un bar. Algunes nits ens trobem de nou amb el sopar de baix braç, o eixim a prendre la fresca, asseguts a un banc, on les converses fluïxen i les rialles omplen l'aire. Entre nosaltres, escoltem aquelles amistats que es consoliden amb el pas del temps i comencem a sentir frases que entonen un «Ais! Quines ganes tinc ja!», mentre recordem les anècdotes d'estius passats, històries de nits memorables i festes que s'allarguen fins a l'albada, anticipant-nos a l'emoció de les festes que s'acosten.

El temps, com sempre, capritxós, sembla córrer quan més a gust estem. Les setmanes i els mesos d'estiu passen volant, però quan arriba agost, de sobte sembla que tot es deté, només per tornar a córrer poc després. El poble es vestix de gala. Com cada any, eixa setmana d'agost, molts ens retrobem amb aquells sers estimats que, lluny del nostre poble i la nostra terra, escullen estes dates per vindre i gaudir de les seues vacances. Alguns amics nous venen amb expectatives, desitjosos de viure les històries i meravelles que els hem contat, mentre altres simplement aprofiten eixos dies.

L'esperit festiu agarra el protagonisme a Castelló amb tota la seua esplendor, reunint famílies, amics i veïns. L'atmosfera canvia i sembla que tothom està més feliç. Dins del marc que engloba les festes del nostre poble, trobem les festes de Moros i Cristians: eixa festa on els carrers s'il·luminen de colors durant les nits, i els matins arriben amb xarangues i alegria.

Per a un membre d'una comparsa, com nosaltres, és durant la setmana de festes quan realment sentim que l'espera ha valgut la pena. Exprimim cada acte i cada cercavila, ens vestim amb les nostres gel·labes i lluïm els nostres vestits, entonem marxes mores, cristianes, passos masers i pasdobles. Ens agermanem i anem rodant pel poble amb la bicicleta de comparsa en comparsa, orgullosos de la festa que hem creat, plena de tradició, història i sentiment.

Enguany, més que mai, en la nostra tasca com a Capitania de 2024 i amb tot l'honor que suposa, ens esforçarem per fer-vos arribar a totes les vostres cases l'alegria i germanor de què parlem, despertant en vosaltres eixe sentiment tan emotiu que desperten en nosaltres les festes de Moros i Cristians a Castelló; i esperem poder tornar-vos els somriures que ens regaleu. Des d'estes línies, animem el poble de Castelló a gaudir de la festa juntament amb nosaltres i els nostres companys, la Sultania de Jose i Blanca.

Estem impacients per compartir les nostres festes amb el nostre poble, ja que, citant a Vicent Andrés Estellés, «Allò que val és la consciència de no ser res si no s'és poble».

Castelló serà nostre!

A les armes!

Benvinguts veïns i veïnes a les festes de Castelló!

El passat 4 de maig, tinguérem la sort de ser nomenats Festers Majors del 2024. Des d'este dia, les emocions i els nervis han estat presents en les nostres vides, però per fi ja ha arribat eixe moment tan esperat.

Ja comencen les nostres festes i estos dies són temps idonis per a retrobar-nos i viure la tradició i cultura que tant ens representa com a poble. Per això, de part de tots els Festers i les Festeres, vos animem als castellonencs i les castellonenques a eixir al carrer, ballar, riure i gaudir al costat de nosaltres d'esta festa.

AiDa

Pla Alcover

**Festera Major
2024**

És un gran orgull i una satisfacció tindre este càrrec, i intentarem tots nosaltres estar a l'altura per a representar el nostre poble de la millor manera possible, per a fer de les festes d'este any una setmana única i inoblidable.

Per a finalitzar, volem agrair a l'Ajuntament, l'Associació Fester de Moros i Cristians i tot el poble de Castelló, la col·laboració que hem rebut durant tot l'any. I com no, també a tota la gent del nostre voltant que han estat dia rere dia donant-nos suport.

Ara sols ens queda dir ben alt
QUE VISQUEN LES FESTES DE CASTELLÓ!

MARc

Muñoz Fombuena

**Fester Major
2024**

FESTERES I FESTERS 2024

Ainhoa Lorente Izquierdo
Ainhoa Mañez Jiménez

Juan Gallego Penalva
Laia Gil Beltran

Ainhoa Escalera Vayà
Vicent Climent Garrido

Alexandre Soler Lamata
Adriana Vallés Soler

Gema Chordà Candel
Marc Amat Benavent

Hugo Puertos Pérez
Marta Alandes Donaire

Joan Sala Talens
Paloma Caballero Donet

Aitana Oliver Ferrús
Oliver Xavier Dinca

Alba Ramos González
Àlex Codina López

Isabel Ribes Murillo
Sara Ribes Murillo

Paola Clar Acevedo
Noé Escribano Pla

Paula Martínez López
Javier Roig Perucho

Josep Sala Talens
Samira Lefsiouen Tormo

FESTERES i FeSTERS 2024

DiREctORA

Homenatge a la Música Festera

Beatriz Fernández Aucejo

Nascuda a Paiporta, és diplomada en magisteri musical per la Universitat de València, llicenciada en clarinet pel Conservatori Superior de Música Joaquín Rodrigo de València, titulada professional de piano pel Conservatori Professional de Música de Torrent, llicenciada en direcció d'orquestra de vents per la Royal School of Music de Londres (LRSM) i llicenciada en direcció d'orquestra pel Conservatori Superior de Música Manuel Masotti Little de Múrcia.

La seua ambició de millorar les seues habilitats i aconseguir nous objectius la porten a estudiar a Alemanya amb Joshard Daus, professor de la Johannes Gutenberg-Universität de Magúncia; a Àustria, amb Peter Gülke en la Universität Mozarteum de Salzburg; a Itàlia, amb Michel Tabachnik en l'Accademia Musicale Chigiana i, a Suïssa, amb Arturo Tamayo en el Conservatori della Svizzera Italiana.

Debutà en 2015 amb l'Orquestra de València i és convidada des d'aleshores per agrupacions simfòniques de tota la geografia mundial. Va ser subdirectora de la Banda Municipal de Barcelona des de l'any 2017 fins al 2019.

El seu treball i la seua perseverança han estat valorats per diferents institucions. Ha guanyat el premi Isabel Ferrer de la Generalitat Valenciana, la distinció cultural de L'Espolí, *El Periódico de Aquí*, Una de Primera, la condecoració de la batuta d'or de la Diputació de València, i el primer premi i l'esment d'honor en tres ocasions del Certamen de Bandes de Música de la Diputació de València.

Beatriz Fernández sempre estarà lligada al poble de Castelló per haver sigut directora titular de la Lira Castellonera des del 2015 fins al 2022.

PRESEntAdORA

Homenatge a la Música Festera

Núria Garrido Gómez

Natural de Castelló, va estudiar el grau de Periodisme en la Universitat de València, el tercer curs del qual el va cursar en la Universitat de Noruega.

La seua passió pel periodisme la va dur a exercir entre 2015 i 2017 com a redactora a l'edició valenciana de *La Razón* i *El Mundo*, on va escriure sobre temes econòmics, polítics i socials valencians. I al diari *La Veu*, on cobrí tota l'actualitat política valenciana entre 2018 i 2019 amb reportatges, entrevistes i notícies.

En 2020 va encetar la primera etapa com a periodista *freelance*, faceta que la va dur a escriure sobre feminisme, drets humans i temes socials i polítics en *El Plural*, *El Diario.es*, *El Español* i *El Salto*. L'any següent va ser reportera del programa d'À Punt *Bona Vesprada*, que presentava Màxim Huerta, on va fer directes i reportatges.

Com a reportera internacional, s'ha endinsat en el panorama bèl·lic europeu i d'Orient Pròxim des del 2021 fins a l'actualitat. Va començar en este àmbit cobrint política migratòria a la frontera de Bielorússia *in situ* amb Polònia per al *Huffpost*. Fins al 2023 va fer la cobertura periòdica de la Guerra d'Ucraïna per a La Sexta i Ser Catalunya, entre d'altres.

Actualment segueix la guerra de Gaza des d'Israel, on fa directes des de zones pròximes al conflicte per a l'Agència EFE i La Sexta.

PREGoNErES

Iris Espert Carrascosa i Ana Gascó Francés

Poble de Castelló, benvinguts a la vostra festa gran.

És un honor i una gran satisfacció per a nosaltres dirigir-nos en estes dates tan especials al poble que ens ha vist nàixer i créixer, i al que ens sentim molt connectades. Una, per ser castelleres, l'altra, pels llaços familiars; i com no, pels records de la nostra infantesa.

Quan el telèfon va sonar i ens van comunicar la notícia, no ho podíem creure: a nosaltres, que la nostra vida ha estat marcada per la dansa i el patinatge, i l'hem viscuda entre conservatoris, teatres i pavellons, ara se'ns presentava un nou repte fora de la nostra zona de confort.

Hem passejat el nom del poble arreu de tota Espanya, Europa i Brasil. Hem competit i hem ballat en grans esdeveniments, on mai ens ha tremolat el pols ni hem dubtat del nostre treball. Però ser pregoneres i, a més, del nostre poble, provoca en nosaltres un somriure nerviós i un sentiment de gratitud plena pel reconeixement mesclat amb la responsabilitat i la preocupació d'estar a l'altura del càrrec que se'ns ha confiat.

Aquell dia vàrem accedir, vam dir que sí amb els ulls tancats. Castelló és especial per a nosaltres, és el lloc on ens hem criat i es criaran els nostres

fills; és la gent i els xiquets amb els quals treballlem dia a dia; són els comerços on comprem els qui ens donen el seu suport durant tota la temporada; Castelló és la família, els amics i els coneguts a qui estimem.

Estimem el poble i apreciem el coratge i el talent de la seua gent. Castelló té un «un-no-sé-què» especial que fa que vullgues ser i estar ací. La música que engalana els carrers, les anècdotes de la gent major, el riu, la Font Amarga, la seua història, la seua festa.

Podem estar lluny, però sempre ens sentim a prop, i és esta estima la que ens fa lluitar per vore el nostre poble en el més alt.

Castelloners, castelleres, el cors ja bateguen a ritme de marxa mora i cristiana, de xarangues als carrers, de colors i festa a tot arreu.

El nostre Sultà i Sultana, Capità i Capitana ja estan preparats, i els Festers i les Festeres del nostre poble preparen el seu regnat per a fer-nos gaudir unes festes màgiques.

Ens acomiadem desitjant-vos unes bones festes i agraint enormement a totes aquelles persones que treballeu de valent per fer d'esta festa una festa gran.

Gràcies.

PROGRAMA
OFICIAL
D'ACTES
2024

11 DIUMENGE D'AGOST

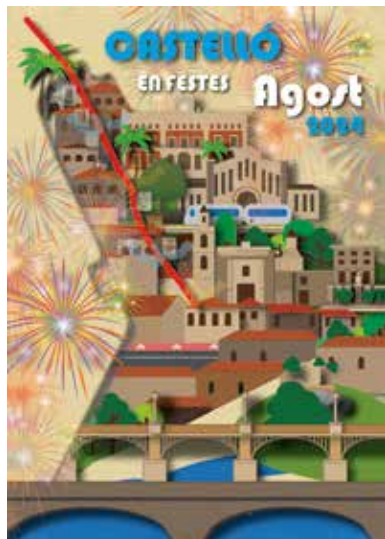
7.30 a 12.30 h.

63é CONCURS LOCAL DE PESCA al pantà de Bellús, sector B. Parada per a esmorzar. Després del concurs hi haurà dinar al Bar Guillermo i, posteriorment, es farà el lliurament de premis.

16 DIVENDRES D'AGOST

20.30 h.

PRESENTACIÓ DEL LLIBRE DE FESTES, DE LA PORTADA i entrega del premi al guanyador. L'acte finalitzarà amb una picadeta. A l'edifici de la Inmavi (magatzem de Gil).

17 DISSABTE D'AGOST

18.00 h.

FESTRINQUET. Jornada de pilota valenciana (amb un toc festiu) entre Moros i Cristians. Començarem amb la partida infantil i, seguidament, les partides sèniors. Al trinquet municipal.

CURSA CICLISTA. TROFEU DE FESTES 2024

19.30 h.

Escoles de ciclisme. Contrarellotge Individual. Eixida: des del carrer de Cervantes fins a la plaça de l'Església. Organitza: Club Ciclista. Col·labora: Motoclub i Ajuntament de Castelló.

00.00 h.

LA VESPRA amb DJ XÚQUER per amenitzar la vetlada. A la porta dels Quatre Gats. Patrocina i organitza: Els Quatre Gats.

22 DIJOUS D'AGOST

19.00 h.

SIMULTÀNIES D'ESCACS a càrrec de Lucía Fullana Albelda, subcampiona d'Espanya sub-18 contra vint participants, i d'Àlex de la torre Martínez contra participants Sub-10. Al parc de l'Estació.

Organitza: Club d'Escacs Alfil Castellonense.

Col·labora: Ajuntament de Castelló.

21.45 h.

A la Musical començarà la **CERCAVILA TRADICIONAL** de la Banda Lira Castellonera, que acabarà a la plaça de l'Ajuntament.

22.30 h.

CONCERT DE FESTES de la Banda Simfònica de la Societat Musical Lira Castellonera, a la plaça de l'Ajuntament.

Organitza: Societat Musical Lira Castellonera.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

Eliseo Pla Ramírez S.L.

DESDE 1958

www.cepsl.es

cep@cepsl.com

96 245 04 71

23 DIVENDRES D'AGOST

D'11.00 a 14.00 h i de 17.00 a 21.00 h.

Torna la **GAMING EXPERIENCE D'OMEGA WORLD GAMES**. Vine a jugar al Fifa, Fortnite, Rocket League, Mario Kart i Smash Bross, i viu diferents experiències de realitat virtual; disfruta també els nostres CockPits de simulació de Fórmula 1, o canta i balla amb Just Dance i Lets Sing. A l'edifici de la Inmavi (magatzem de Gil).

Inscripcions gratuïtes, fins al dijous 22 d'agost a www.omegawg.com

20.00 h.

PARTIT DE FUTBOL de Festes de la UD Castellonense contra la UE Tavernes. Al Camp de Futbol Municipal.

21.30 h.

PRIMER TRO de l'Associació Festera de Moros i Cristians, a la porta de l'ajuntament.

22.00 h.

SOPAR POPULAR DE L'INICI DE FESTES, a la plaça de l'Ermita. Les inscripcions es podran fer fins al dimecres 21 d'agost al formulari en línia que posarà a disposició l'Ajuntament.

Organitza: AFMiC.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

00.00 h.

ENTRADETA FALSA, des de la plaça de l'Ermita fins al parc de l'Estació. Des de l'AFMiC i del M. I. Ajuntament vos convidem a totes i a tots a participar en la desfilada. Este acte no és exclusiu per a les comparses de Moros i Cristians, sinó per a tot el poble. Organitza: AFMiC.

A continuació, **MASCLETÀ NOCTURNA** d'inici de festes a càrrec de la pirotècnia Caballer FX. Al parc de l'Estació.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

00.30 h.

DISCOMÒBIL, a la porta de la comparsa El Castellet.

Organitza: Comparsa El Castellet.

Col·labora: M. I. Ajuntament.

24 DISSABTE D'AGOST

D'11.00 a 14.00 h i de 17.00 a 21.00 h.

Torna la **GAMING EXPERIENCE D'OMEGA WORLD GAMES**. Vine a jugar al Fifa, Fortnite, Rocket League, Mario Kart i Smash Bross, i viu diferents experiències de realitat virtual; disfruta també els nostres CockPits de simulació de Fórmula 1, o canta i balla amb Just Dance i Lets Sing. A l'edifici de la Inmavi (magatzem de Gil). Inscripcions gratuïtes, fins al dijous 22 d'agost a www.omegawg.com

10.30 a 14.30 h.

PARC AQUÀTIC. Castell unflable, multi *splash* i piscines menudes per als infants. A la plaça de la Constitució.

20.00 h.

Arreplega i **CERCAVILA** de les FESTERES i els FESTERS. Inici a la plaça de l'Ajuntament.

24 DISSABTE D'AGOST

21.30 h.

CERCAVILA de les FESTES i els FESTERS per a arplegar els Festers Majors del 2023 i del 2024. Inici a la plaça de l'Ajuntament.

22.30 h.

PRESENTACIÓ de les FESSES i presentació de la FESTERA i del FESTER MAJOR junt amb totes les Festeres i els Festers, al parc de l'Estació. El PREGÓ anirà a càrrec d'Iris Espert Carrascosa i Ana Gascó Francés, entrenadores del Club de Patinatge Artístic de Castelló.

A continuació, **PICADETA** per a tot el poble a la plaça de l'Ajuntament i actuació de l'**ORQUESTA MÓNACO**.

25 DIUMENGE D'AGOST

11.30 h.

CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

11.30 h.

CERCAVILA de les comparses Mores i Cristianes. Eixiran des de la gran via de Blasco Ibáñez i acabaran a la plaça de l'Ajuntament.

13.30 h.

HOMENATGE a la MÚSICA FESTERA, a la plaça de l'Ajuntament.

Presentació: Núria Garrido Gómez

Direcció: Beatriz Fernández Aucejo

18.30 h.

ENTRADA DE BANDES, des de la plaça de l'Església fins a la plaça de l'Ermita.

19.00 h.

CERCAVILA de les Festeres i els Festers per anar a l'Entrada de Moros i Cristians.

19.30 h.

ENTRADA DE MOROS I CRISTIANS, per l'itinerari tradicional: des de la plaça de l'Ermita fins a l'encreuament del carrer de la Lira Castellonera amb el carrer d'Argentina.

Ordre de desfilada:

Bàndol Cristià: Roders, Castellet, Contrabandistes i Conqueridors (Capitania).

Bàndol Moro: Califes-Tuaregs Almoràvits, Almohades i Alfàrabes (Sultania).

Des de l'AFMiC es trasllada a les persones interessades que vullguen reservar una cadira per a la desfilada, que únicament seran vàlides les reserves gestionades en els llistats oficials de l'AFMiC.

Cada persona podrà reservar un màxim de 5 cadires. La informació per a les reserves la tindreu prèviament a les xarxes socials de l'AFMIC.

La recollida dels tiquets de les cadires serà el diumenge 25 d'agost de 10.00 a 13.00 h i de 18.00 a 20.30 h als sis llocs que s'indiquen a continuació:

- Carrer de Cervantes a l'altura de la cantonada del carrer Santa Bàrbara.
- Carrer del Pedró, a l'altura de la Finca Rosario.
- Carrer del Pedró, a l'altura de l'antic Mirall.
- Carrer de Ramón y Cajal, a l'altura del passatge Cifre.
- Plaça de l'Om.
- Plaça de l'Església.

9.30 h.

ALMORZAR DE FESTES DE LES PERSONES GRANS, a la Llar dels Nostres Majors. Podeu passar a apuntar-se a les oficines de l'associació. Donatiu 5 €.

11.30 h.

CERCAVILA de les Festeres i els Festers.

10.30 a 14.30 h.

PARC AQUÀTIC, format per un esvarador gegant de 35 metres, més un tobogan i unes piscines menudes per als infants. Al carrer dels Roders i a la plaça del País Valencià.

20.00 h.

ENTRADETA INFANTIL, a la plaça de l'Om.

20.30 h.

AMBAIXADA Mora i Cristiana, a la plaça de l'Ajuntament.

22.00 h.

CERCAVILA INFANTIL DE DISFRESSES amb el Grup A Riure i la seua cercavila participativa d'estiu, quadricicle i moltes sorpreses més.

El recorregut començarà a la plaça de l'Ermida i acabarà a la plaça de l'Om.

Al finalitzar la cercavila i fins el lliurament dels premis tindrem una DISCO-FLUOR amb animació per a totes les persones assistents.

00.00 h.

Tot el món DISFRESSAT a la plaça de l'Església, on la Colla de Dimonis els Socarrats de Campanar iniciarà un **CORREFOC** que ens portarà fins al parc de l'Estació. Tot aquell que hi participe quedarà inscrit automàticament en el **CONCURS DE DISFRESSES**.

Horaris de pas i localització del jurat:

- DISFRESSES INFANTILS: A partir de les 22.00 h. A la plaça de l'Om.
- DISFRESSES MAJORS: A partir de les 00.00 h. A la porta de l'Ajuntament.

Horari d'entrega de premis:

- Disfresses infantils, a càrrec de Sultania i Capitània: a les 23.45 h a la porta de l'Ajuntament.
- Disfresses majors, a càrrec de les Festeres i els Festers, en el descans de les dos orquestres.

Premis patrocinats per: Construcciones Eliseo Pla.

A continuació, **BALL DE DISFRESSES** al parc de l'Estació. **CARA A CARA** entre les orquestres **LA FIESTA** i **LA PATO**.

D'1.00 a 4.00 h.

Hi haurà un **FOTORECLAM** (photocall) perquè vos pugueu fer fotografies. El millor record d'esta nit màgica!

27 DIMARTS D'AGOST

11.00 h.

CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

13.00 h.

CERCAVILA de les Festeres i els Festers.

14.00 h.

GRAN MASCLETÀ al parc de l'Estació, a càrrec de la Pirotècnia Caballer FX.

23.00 h.

Espectacle musical **OPERACIÓ HOMENATGE**, on es combina la música, la dansa, el teatre i el circ. Aquest meravellós espectacle relata una història de superació, treball, igualtat, amor i lleialtat, aconseguint, després d'un llarg recorregut, mostrar al gran públic les que, amb seguretat, han estat les millors cançons de la seua vida. Al parc de l'Estació.

1.00 h.

NIT D'ALBADES. Començarà a la plaça de l'Ajuntament i acabarà a altes hores de la matinada. Comptarem amb la presència de Colla la Socarrà de Xàtiva, els cantadors Pep Gimeno Botifarra, Pili Cuenca i Carlos Bahilo com a versador. En acabar, hi haurà coca de llanda i mistela.

OPERACIÓN
Homenaje
el musical

28 DIMECRES D'AGOST

8.00 h.

DESPERTADA a càrrec de les comparses de Moros i Cristians.

10.30 a 14.30 h.

PARC AQUÀTIC. Camp de futbol unflable, tobogan aquàtic amb piscina, piscines menudes per als infants i esvarador doble. A la plaça de l'Ermida.

20.00 h.

TARDEO amb MÚSICA DELS 80-90 a càrrec de DJ XÚQUER amb el millor Pop-Rock de l'època. A la plaça de l'Om.

22.00 h.

SOPAR POPULAR de la FESTA REMEMBER. A la plaça de l'Ajuntament. Organitza: Junta Local Fallera. Les inscripcions es podran fer fins al dilluns 26 d'agost al formulari en línia que posarà a disposició l'Ajuntament.

00.00 h.

FESTA REMEMBER amb DISFRESSA DE L'ÈPOCA, amb la presència d'ARTURO ROGER, ex dj d'ACTV o BARRACA, MÓNICAX i del mític JOSÉ CONCA, ex dj de CHOCOLATE. A la plaça de l'Om.

Hi haurà premis per a la millor disfressa de l'època; individuals i per grups.

29 DIJOUS D'AGOST

8.00 h.

DESPERTADA a càrrec de les comparses de Moros i Cristians.

11.30 h.

CINEMA INFANTIL, al Teatre Ideal.

18.30 h.

TALLER D'ELABORACIÓ DE FANALETES, FIRA DE JOCS D'AIGUA i BERENAR amb orxata i fartons, al parc de l'Estació.

Les xiquetes i els xiquets podran elaborar i personalitzar el seu meló d'alger per a la cercavila de la nit.

Organitza: Festeres i Festers de Santa Bàrbara i Ajuntament.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

*Acudix amb roba de bany i calçat d'aigua.

19.30 h.

CERCAVILA de les Festeres i els Festers.

21.00 h.

AMBAIXADA Mora i Cristiana, a la plaça de l'Ajuntament.

29 DIJOURS D'AGOST

21.30 h.

SOPAR POPULAR I INFANTIL

, a la plaça de l'Om.

Les inscripcions es podran fer fins al divendres 23 d'agost al formulari en línia que posarà a disposició l'Ajuntament.

Organitza: Festeres i Festers de Santa Bàrbara i Ajuntament.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

22.30 h.

SOPAR DE GERMANOR

per a les comparses de Moros i Cristians, a la plaça de l'Ermita.

22.30 h.

CERCAVILA DE FANALETES

acompanyada al so del tabal i la dolçaina. Eixida i arribada a la plaça de l'Om. A continuació, actuació de la BANDA DEL DRAC amb el seu espectacle MONSTRES, que fa un recorregut musical pel planeta Terra per donar a conèixer a les xiquetes i els xiquets altres realitats musicals i culturals. Monstruós! A la plaça de l'Om.

30 DIVENDRES D'AGOST

11.30 h.

CINEMA INFANTIL

, al Teatre Ideal.

18.30 h.

FESTA DE L'ESPUMA

per a totes les edats. Al parc de l'Estació.

20.30 h.

Arreplega d'ingredients per a la XXXVII FESTA DE LA PAELLA, a la porta del Mercat.

22.00 h.

XXXVII FESTA DE LA PAELLA

, al parc de l'Estació.

Organitza: Junta Local Fallera.

Patrocina: Ajuntament de Castelló.

La Junta Local Fallera i el M. I. Ajuntament fan una crida a la responsabilitat i civisme de tots els castellanencs, a fi que els ingredients repartits per l'organització siguen emprats exclusivament per a fer les paelles als llocs indicats al parc. Recordem que caldrà tornar les taules i cadires abans de la 1.00 h al mateix lloc d'arreplega. Cal pagar 2 € per cada persona inscrita a les paelles. Les inscripcions es podran fer fins al dimecres 28 d'agost a les 14.30h.

00.30 h.

CASTELL DE FI DE FESTES

, a càrrec de la pirotècnia Caballer FX a la ronda de Soler i Estruch.

A continuació ORQUESTRA TOKYO, al parc de l'Estació.

D | Diputació | Àrea de
V | de València | Cultura | **sarc**

**PUNT
VIOLETA**

Nits de divendres 23 i dilluns 26 d'agost

PUNTS VIOLETA, LGTBI I LLIURE D'ADICCIONS

Són espais en què se sensibilitza, s'atén, s'informa i s'ajuda possibles víctimes de qualsevol tipus d'agressió sexista, LGTBI i de conductes addictives relacionades amb les drogues. La seua finalitat és, per tant, conscienciar, previndre i disfrutar la festa des del respecte cap a les persones, lliures d'assetjament i humiliació masclista o homòfoba.

LA
NOSTRA
GENT,

LA
NOSTRA
HISTÒRIA

Premis
AUSIÀS
 POESIA INFANTIL
March

Primer Cicle

Ferran Andrés Sisternes

Com pesque jo

*M'agrada anar a pescar
 amb ma uelo i amb mon pare.
 Va ser mon tio el que em va ensenyar
 i ara, jo sol tot ho prepare.*

*Agafe dos canyes i un gamber,
 aigua, gorres i cadires
 també la dacsà i una bossa per no deixar femer
 i ara a esperar a que piquen.*

*De vegades tenim sort i piquen
 i altres tornem a casa amb les mans buides.
 Ací en l'Albaida es poden pescar
 Black-bass i carpes.*

*Tinc ganes de que aplegue el diumenge,
 no sé si aniré al pont de Castelló o a Senyera
 però si tinguem sort agarrarem una bona peça.*

Segon Cicle

Albert Úbeda Martí

La vida del riu

*L'aigua del riu
és la que més viu,
perquè mor en el mar
i de seguida torna a començar.*

*Quina sort poder gaudir del riu
trobem moltes espècies d'éssers vius.
Quina sort viure prop del riu
que fa que estiguem vius.*

TORNADA

*De la Costera a la Ribera
travessa una llarga era,
el seu nom és Albaida
i és un riu amb poca aigua.*

*A l'horta de l'àvia
es junta el Xúquer amb l'Albaida.
Entre tarongers, caquiers i canyars
fan la gola un lloc de bons bancals.*

Tercer Cicle

Marc Molina Martínez

El jardí

*En un jardí de colors potents,
els xiquets juguen, riuen contents.
La primavera canta en cada flor,
la natura ens brinda tot el seu esplendor.*

*El sol brilla dalt del cel blau,
els ocellets canten amb gran entusiasme.
Els arbres ballen amb el vent suau,
la vida en aquest jardí és la fi del sarcasme.*

*Un pollastre xicotet busseja en un bassal,
una granota li fa companyia al costat.
Les papallones volen en una dansa celestial,
el món és màgic, ple de bellesa i veritat.*

*Les formigues treballen sense parar,
construint camins amb disciplina tot l'any.
La natura és un mestre a qui venerar,
ens ensenya que tot té el seu propi significat.*

*El dia s'acaba, la nit comença a arribar,
la lluna s'alça amb sa llum platejada.
El jardí s'adorm, però sempre viurà,
deixant al nostre cor la seua petjada.*

Castelló a tir de pedra

Valerià Benetó Ferrando

Partida de pilota en el carrer de Major d'Alaquàs (1881). Josep Bru Albiñana (*Escudella*, 10)

En el present article no volem parlar-vos de distàncies, encara que la locució *a tir de pedra*, que ja sabem que significa que alguna cosa o lloc està prop, ens ve al pèl. Però sí que volem parlar-vos de tirs i de pedres, és a dir, de pedres tirades amb bona o mala fe. Per a dur això a bon terme, m'he proposat mostrar-vos allò que ha quedat documentat en papers oficials o en simples missives dirigides a l'autoritat, açò és, una sèrie de documents que entre si no tenen cap relació, si exceptuem el fet que *conviu* en l'Arxiu Municipal i que la paraula *pedra* està present en tots ells. Per tant, donant-los la funcionalitat que volem, vos els servim per ordre cronològic per a fer un article en què parlem de diversos successos esdevinguts al nostre on la pedra està present.

Qui la fa, la paga?

El primer document que vos presentem en què la pedra és un mitjà col·lateral d'un succés l'hem tret d'un protocol notarial i parla d'una pedrada amb conseqüències mèdiques i econòmiques. «Qui la fa, la paga» és el que li degueren dir a Joan Carter, de professió aladrer –que feia aladres per al bestiar– un 2 de Juliol de 1585, quan va ferir una altra persona. L'honorable Joan Carter, diu el document, era habitador de Castelló i es va comprometre voluntàriament a pagar, en nom de l'agressor Andreu Molina, també serrador, la cura i «la nafra que Guillem Xata, serrador, li ha fet en lo cap ab una pedrada; i de pagar tots los jornals que per rahó de dita nafra perdrà i no podrà fer faena, juxta lo parer i sentència del cirurgià que-l curarà, sots pena de deu sous». El document acaba amb una fórmula notarial indicada per a la ocasió i els noms dels testimonis a l'acte.

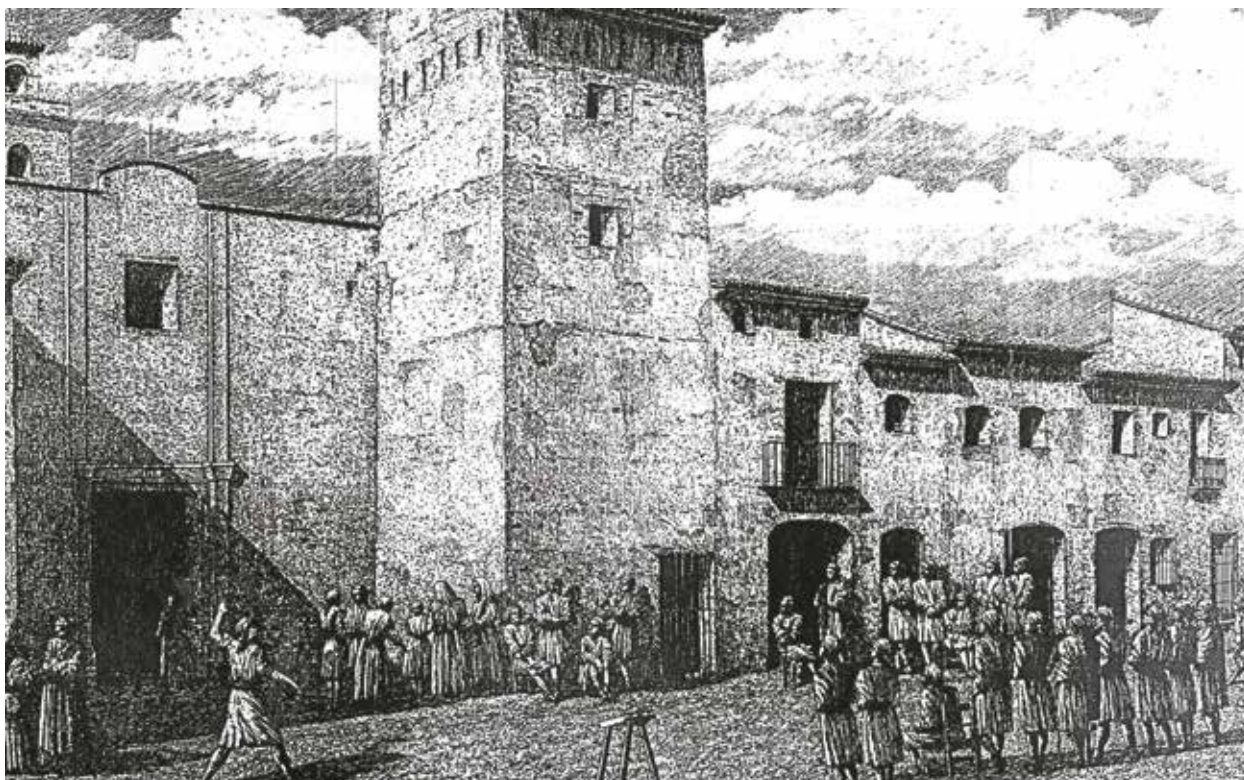
Què va motivar l'agressió, com va ser i com va acabar l'assumpte, no ho sabem. No obstant això, creiem que podria tractar-se de les conseqüències d'un joc i que a algú se li'n va anar de les mans. Un joc d'aquells en què, com tantes vegades s'ha dit, «eixes risses acabaran en plors». Diem això perquè si algú vol fer-li mal a un altre, agarra alguna cosa més que una pedra. Estes coses mai se sap com comencen ni com acaben. Tampoc sabem com va acabar la partida de pilota que ara ens ocuparà, però alguna cosa més sabem de les conseqüències sobrevingudes.

Quan la partida acaba al jutjat

El 26 de setembre de 1622, dia dels sants metges Cosme i Damià, «jugant a pilota Joan Martí, Vicent Peris i altres, per haver-se desavengut per una judicatura de una pilota ab Gesinto Guerau», Joan Martí «li tirà una pedrada» i li pegà, no al Guerau, sinó al rival de

joc, a Peris. Però clar, Martí seguia furiós per la resolució del *quinze* i el seu neguit no trobaria calma fins a aconseguir encertar-li una pedrada a Guerau. Així doncs, prengué una altra pedra, la llançà i trobà un altre cap a què ferir, el de Bleda, que no va reaccionar com Peris, sinó que atacà a Martí. Els van haver de separar, van ser detinguts i, ja calmats, van ser obligats a firmar davant del justícia Cosme Morata un acte notarial de «pau i tregua», en el qual els signants es comprometien per «cent i un anys» a respectar-se i no tornar a barrallar-se, sota pena de multa per a l'incomplidor. Tan a fons els va arribar que, només eixir de cal notari, Bleda ja havia amenaçat de mort el Martí.

Al cap d'un temps tornava Martí amb el seu ruc del molí amb dues barcelles de farina, quan Bleda se li va aparèixer darre d'una bardissa armat amb un ganivet. Davant de l'atac de Bleda, Martí va optar per la retirada i el consegüent abandonó

Partida de pilota a la plaça de Xeraco. Gravat d'Enrique Boff (*Escudella*, 10)

de tot el que portava; es va refugiar al molí, on casualment es trobava Cosme Cucó, batle de la vila, qui el va socórrer i va intentar protegir-lo de les amenaces de Bleda, que no es calmava ni a requeriment de l'autoritat del poble. El batle, en conseqüència, va presentar d'ofici el cas a la justícia.¹

De tots estos enfrontaments, que es van iniciar amb una pedrada, només ens queda dir que això de fer d'home bo és perillós (Guerau), i que hi ha gent amb molt mala sort (Perris), molta mala llet (Bleda) i molt mala punteria (Martí).

Fer harca: un joc perillós

Un altre vessant de les pedrades és el joc amb elles; ens referim a fer harca. Així és com s'anomena l'enfrontament entre dos exèrcits, sovint de xiquets, atrinxerats o a camp obert que es tiren pedres sense mediar provocació ni motiu aparent. I ho fan com si s'acabara el món: els d'ací contra els d'allà, nosaltres contra aquells; i a pesar de la seua perillositat, ratllen l'increïble, encara que tan sols era un joc. I a Castelló, com en tots els pobles valencians, s'ha fet harca.

Ací tenim la primera prova documental on, en la primavera del 1838, l'alcalde de Castelló li demana al de Senyera que entre els dos posen fi als enfrontaments a pedrades que

Adolescents tirant pedres als riu (PIXABAY)

s'estava produint aquells dies entre xiquets dels dos pobles, tenint en compte la magnitud que havia adquirit el joc; sobretot perquè els adults ja hi havien pres part:

«Ha llegado a mi noticia que en la tarde de ayer lomuchachos de ese pueblo y los de esta villa formaron arca o se tiraron piedras en términos tan escandalosos y peligrosos, que tomaron parte hasta los hombres casados de ese lugar. Esto podrá tener malísimos resultados si usted por su parte y yo por la mia no tratamos de cortarlo, por lo que espero vigilará y castigará usted a los muchachos de ese lugar que toman parte en dichas arcas o piedras. Y con más razón a los hombres que les protegen y estimulan a ello, bajo el supuesto que yo no me descuidaré en hacer lo mismo con los de esta villa».²

Vora quasi vint anys després, el 5 de febrer de 1854, els xiquets de Senyera i Castelló mantenien el costum de fer harca. El document que ho acredita parla, en esta ocasió, d'una *arma* de joc que s'utilitzava feia més de dos mil anys en l'imperi romà. Ens referim a la fona. Per posar fi a este joc perillós, l'alcalde de Senyera, José Navarro, li diu al de Castelló:

«Sírvese usted mandar por medio de bando que ningún muchacho vaya los días de fiesta a hacer harca por el río de Albayda y así, los dos acordes, limitaremos alguna desgracia. Pues esta tarde ya he recogido todas las hondas a los muchachos de este pueblo, favor que espero conseguir de la bondad de usted» (AMC, H-64/1).

Excepte per la utilització de fondes –que documentem com a novetat– es segueix el plantejament bàsic de sempre: dos bàndols, els de Castelló contra els de Senyera, i un lloc on trobar-se (el riu d'Albaida).

No tot va ser, però, fer harca. L'escola de Castelló va estar en el punt de mira d'un grup de xiquets entremaliats que el 28 de novembre de 1928 feien fugina de l'escola. I no només s'hi van absentar, sinó que van fer ploure pedres, des de la innocència pueril, en l'hort de l'escola, sense tindre en compte les conseqüències o que podrien ser reconeguts fàcilment. El mestre que aquell dia feia classe, Esteban Sanchis, ho va posar en coneixement de l'alcalde amb estes paraules:

1. Arxiu Municipal de Castelló, *Procesos*, núm. 1928. Podeu llegir l'article complet en Valerià Benetó, «El joc de pilota a Castelló de la Ribera. 400 anys de memòria», *Pilota Viu*, 19 de desembre de 2016, edició digital, <https://www.pilotaviu.com/opinio/24696/el-joc-de-pilota-a-castello-de-la-ribera-400-anys-de-memoria>

2. AMC, H-62/4, 30 d'abril de 1838.

El tir de fona ha passat de ser una activitat lúdica de xiquets a esportiva que es practica amb pedres o pilotes (Federació Balear de Tir de Fona)

«El infraescrito tiene que poner en conocimiento de su digna autoridad, que raya en lo intolerable y abusivo que los chiquillos, que tal vez estarien mejor en qualquiera de las escuelas nacionales de esta localidad, hagan que lluevan piedras sobre el huertecillo anexo a esta escuela, hasta el extremo de que uno, llamado Vicente [...] hace un momento, a las 17 horas de esta tarde, ha roto uno de los cristales de esta escuela, que tantos ruegos y sacrificios costaron para haberse de poner.

Parece ser de justicia el que sea repuesto a costes del padre, cuyo es el citado muchacho. Lo que se comunica a usted para que determine como cuadre a su indiscutible autoridad».³

Estic segur que sabràs, estimat lector, més històries suculentos i entreteses de llançar-se pedres. Pot ser que algunes d'elles no foren jocs, sinó agressions amb tota la malícia del món. En qualsevol cas, el que ha quedat en el nostre Arxiu Municipal són menudes històries que en la seua base són talment un joc.

I acabe este article fent referència, ja en ple segle XX, al testimoni totalment fiable de l'amic Vicent Ventura, que ens deixà escrit açò en el seu blog *Memòries de poblet*:

«La que probablement era la diversió més salvatge era la que anomenàvem *fer harca*. Generalment es jugava per grups molt nombrosos, quasi sempre barri contra barri, i amb extrema rivalitat. No era més que una ¿simple? guerra a pedrades. Quasi sempre acabava més d'un amb un trinxo en el cap o un trau en el front, amb la corresponent cura mèdica i embenat en el cap. Amb tal condecoració, l'heroi ferit en combat era nomenat *coronel* i anava amb el cap ben alt.

Una alternativa suau, però perillosa, es desenrotllava pels horts, usant projectils segons la temporada, taronges verdes, de re-

pom, i a vegades qualsevol, amb el risc dolorós de ser pillat pel guarda o per l'amo, en ambdós casos amb la corresponent palissa paterna per a aprendre la lliçó. Més d'una vegada es va desenrotllar com a guerra a gran escala, en la zona de la Barca, amb el Xúquer de separador, afortunadament, entre els xiquets de Castelló contra els d'Alberic».⁴

Tal com hem vist en este treball, el costum de tirar-se pedres és ancestral, amb casos i fets immemorials, ara quasi desapareguts. Però sempre podrem trobar munició i tindre Castelló –o a qui vullgues– a tir de pedra. ■

3. AMC H-72, Correspondència, 1928.

4. Vicent Ventura XXX, «El joc de xiquets», *Memòries de poblet*, [data de consulta: 27 de maig de 2024] <http://depoblet.blogspot.com/2011/06/el-joc-dels-xiquets.html>

El correu postal i els carters de Castelló en el segle XX

José Vicente Climent Vila

Els llibres que parlen de la història del correu postal a Espanya diuen que este servici es remunta als anys en què Felip V de Borbó arriba al tron espanyol i el servici postal passa a ser responsabilitat de l'Estat i és administrat per la Corona Espanyola. En esta època, el repartiment del correu es feia a cavall i tenia la capacitat de recórrer fins a 170 km al dia. Hagneren de passar encara uns anys perquè en 1756 es nomenaren els

primers carters urbans, que s'encarregaven de la distribució. Estos, quan arribaven al lloc de repartiment, que normalment eren els edificis consistorials, avisaven amb una trompa (instrument musical), la que és hui el logotip de Correus. Al cap pocs anys, en època d'Isabel II, es van començar a instal·lar les primeres boques de bústies de Correus i s'inventà el segell (1850) com a forma de pagament prèvia a l'enviament.

Altres fites importants per tal d'entendre la implementació del servici del correu postal en tota Espanya foren –i no és coincidència– l'arribada del ferrocarril en la segona meitat del segle XIX. La creació de la línia ferroviària de Xàtiva-València en 1854 fou el punt de partida perquè el repartiment es començara a fer als pobles de la Ribera amb més celeritat. Això va donar peu, a més a més, que es dissenyaren diferents itineraris a mesura que s'anaren creant noves estacions:

Con motivo de las variaciones introducidas en el servicio de correos de esta provincia a consecuencia de la nueva estación de ferrocarril establecida en Puebla Larga de la línea Valencia-Játiva, la Dirección General ha señalado el día 16 del corriente para que quede establecida en dicho pueblo una cartería, cuyo empleado de la misma recogerá del tren la correspondencia que se dirige á dicha localidad y las de San Juan de Énova y Villanueva de Castellón, conduciéndola a estos últimos pueblos un peatón; y a los de Benegida, Alberique y Cotes, que la reciben por la línea de Alberique, desde dicho día la conducirá á los mismos otros peatones que saldrá de Manuel que recorrerá el de Señera y dichos cuatro pueblos, quedando suprimida la expedición desde Alberique á Cotes.¹

El logotip de Correus representa una trompa, que era l'instrument que feia sonar el carter

1. BOPV, núm. 166, 12 de juliol de 1872.

Mentre això passava a la nostra redor, a les acaballes del segle XIX, Correus ja havia incorporat les dones a la seua plantilla (1882) i havia creat el Cos d'Empleats de Correus (1889) per a gestionar un voluminós nombre de cartes en tot l'Estat.

Els carters de Castelló dels primers anys del segle XX

Així doncs, el correu era portat des de l'estació de la Poble Llarga a l'ajuntament de Castelló –que aleshores es trobava en la plaça de l'Om–, que feia d'estafeta subalterna i era des d'on es repartia a tot el poble. En relació amb això, Amadeo Romà conta en el seu llibre que Castelló «perteneixió, entre finales del siglo XIX y primeros del siglo XX, a la estafeta local de Manuel y el 1901 se nombró peatón para el servicio de correos a Abdón Puig Lorente».² Abdón Puig ja havia sigut prèviament peató de servici en 1881 entre la Poble Llarga, Sant Joanet i Castelló. Després d'ell entrà Francisco Ramírez.³ A tenor de les dades és possible, com hem dit, que els itineraris variaren.

Les noves necessitats de la societat i l'acceleració de la vida arran de la Revolució Industrial, va fer que Correus dissenyara nous servicis d'enviament de cartes urgents, girs i reembossaments, així com els servicis bancaris per mitjà de la Caixa Postal d'Estalvis (1911). Este accelerament i millora d'oferta tingué un impacte ben notable a Castelló gràcies a l'arribada del trenet de València l'any 1915, que millorà considerablement el servici de correus, ja que el transport de la correspondència del nostre poble deixà de dependre d'altres poblacions que feien de pont. El tren disposava d'un vagó que tenia una bústia amb el nom de Correus, on es podien depositar les cartes. A l'interior d'este vagó anava un empleat, que li deien Adolfo Banaclocha, classificant tota la correspondència que recollia en cada poble del recorregut.

Dignificar l'ofici de carter anava lligat a la disposició d'una casa on viure. A finals de 1915 s'acordà llogar un local a Castelló per a instal·lar l'estafeta i la vivenda de l'administrador al veí Pepe Beltrán Aviñó per 550 pessetes anuals. El local estava situat en el carrer de Carles Carbonell, núm. 7, que aleshores es deia Calvo Sotelo.⁴ L'any següent s'inaugurà l'estafeta de Correus tal com s'havia previst⁵ i el 18 agost de 1916 en prengué possessió Eduardo Cucarella. Per tant, podem dir que durant un període de quaranta-quatre anys (1872-1916), l'oficina de Correus es trobava en les dependències de l'ajuntament.

El repartidor del correu de Castelló de qui tenim més informació és José Ramon Borja Tomàs. El 31 de maig de 1917 la Direcció General de Correus i Telègrafs li assignà en propietat el treball de *peatón* amb un sou anual de 800 pessetes per a dur la correspondència de l'estació de trens de la Poble Llarga a Castelló. Esta correspondència la portava en el servici de tramvia que hi havia entre estes

Ramon Borja Puertos va ser carter de Castelló entre 1936 i 1938

dos poblacions. L'ofici de peó el desenvolupà des del 1917 fins al 1932, és a dir, quinze anys. Després aconseguí una millora laboral: en 1932, per ordre ministerial, l'anomenaren *cartero subalterno de correos* amb l'antiguitat i l'haver anual de 1500 pessetes. Ramon Borja Puertos, fill de l'anterior, oposà per a carter en 1934. Primer el destinaren a diferents poblacions i més avant sol·licità la plaça per a vindre a Castelló, la qual li fou concedida en 1936, però en 1938 l'hagué de deixar perquè fou reclamat a files a causa de la guerra civil. Pare i fill sols estigueren dos anys junts de carters.⁶

Durant el període en què hi treballa José Ramon Borja Tomàs es produïren un parell de fets importants, un d'ells un succés que degué causar certa perplexitat. En 1917, el carter de Castelló José Someño Gonzalves anà a l'hospederia de La Moderna per entregar un certificat al comerciant de la Poble Llarga Modesto Serradell Vayà. Aleshores començaren a discutir els dos per l'obligació o no

2. Amadeo Romà Martorell, *Recuerdos que se pueden contar*, p. 602.

3. *La Lealtad*, 1 d'octubre de 1881.

4. BOPV, 10 de novembre 1915. En 1918 s'acordà que la denominació d'este carrer havia de ser «Wilson President d'Estats Units», Premi Nobel de la Pau. Durant la guerra civil va rebre el sobrenom de «La Xicoteta Rússia», perquè la majoria de veïns eren considerats d'esquerres.

5. *Las Provincias*, 6 de juliol de 1916.

6. Documentació aportada per Santi Borja Expósito i Mati Borja Talens.

d'haver de firmar el certificat, davant la qual cosa, segons la premsa, José Someño va traure un revòlver per a agredir el seu interlocutor. Però no s'hi va produir cap desgràcia gràcies a la intervenció de diverses persones que van ser testimonis dels fets i que degueren ser elles mateixes les qui contaren a la Guàrdia Civil què havia passat perquè detingueren el carter.⁷ L'altra notícia rellevant no té res a vore amb l'anterior. En 1925, l'Administració Principal de Correus va traure a concurs públic la necessitat de llogar un local al nostre poble per un termini de cinc anys, a raó de 1000 pessetes anuals i prorogable cada any.⁸

Altres carters que han exercit a Castelló durant la postguerra foren José Someño González i Filiberto Clemente Ricart, veïns de l'Énova. Este segon entrà el 31 de març de 1950 i era una persona simpàtica que li agrada jugar amb els xiquets del poble. Recorde l'anècdota que al fill de l'administrador José María Castelló i a mi mateix ens deixava penjar-nos dels seus braços, que ell subjectava ben fort amb les mans al cap. I quan ja teníem els peus en l'aire ens deia «que comença el carrusel» i ens pegava voltes per a divertir-nos. Són detalls insignificants però que u no oblida. Devia tindre jo uns 8 anys. José Sanz Mercado (Pepito) entrà de carter rural per oposició i era l'encarregat del repartiment rural i del transport de la correspondència del tren a l'oficina, la qual portava en un carro manual en saques tots els dies a la vesprada. Una altra anècdota que conserve d'ell és que em portava a mi i al fill de l'administrador dins el carro de Correus que duia a

l'estació del trenet. Tots els carters que hem anomenat operaven des de l'estafeta del carrer de Carles Carbonell, que va estar en actiu des de 1916 fins al 1957 i José María Castelló n'era el seu administrador cap als anys 50.

Filiberto Clemente Ricart, natural de l'Énova, va exercir al nostre poble a partir del 1950

L'oficina de Correus de l'ajuntament i en l'actualitat

Quan es va inaugurar el nou edifici de l'ajuntament, s'hi instal·là també la nova oficina de Correus i Telègrafs. Durant els anys que el poble estigué regit per Salvador Climent Reig es van fer les gestions per a canviar el local. Òbviament, després de quarant-un anys este ja devia haver quedat obsolet. Així doncs, durant l'estiu del 1955, l'alcalde envià dos cartes a l'atenció del director general de Correus i Telègrafs, Luis Rodríguez de Miguel, suplicant-li la instal·lació d'una nova

estafeta en l'edifici de nova construcció de l'Ajuntament. Per tal de convèncer-lo, li envià els plànols de la frontera on quedaria la nova oficina de Correus, que comprendria tant la vivenda de l'administrador com l'estafeta. Este nou local tenia una superfície de 57,24 m² i es pagava pel lloguer 5.000 pessetes anuals.⁹ Este s'inaugurà en 1957 en un acte al qual assistí també el governador civil.

El pes demogràfic i l'ús de Correus per part d'empreses, de particulars i de l'administració va significar un augment de la plantilla de treballadors en el nostre poble. En 1957, per exemple, l'administrador era Justo Vergara i els carters: José Cameño Gonzalvez,

José (Pepito) Sanz Mercado fou carter rural des de 1950 i repartia la correspondència pels disseminats del poble

7. *La Correspondencia de Valencia*, 19 de desembre de 1919.

8. *La Correspondencia de Valencia*, 20 de maig de 1925.

9. AMC, Caixa 22, llibre 8.

Rafael Martí Garrigues s'incorporà de carter a Castelló en 1959. Ací el veiem un dia d'hivern passant per la plaça de l'Església, per davant del Bar Garrido

José Someño, José Sanz Mercado (Pepito), Filiberto Clemente Ricart. Rafael Martí Garrigues, pare del nostre veí Xavier F. Martí, era ja carter en 1947 a València, però va estar uns quants anys demanant llargs períodes d'excedència perquè en aquella època compensava més treballar al camp. Finalment, el 10 de novembre de 1959 es va incorporar a Castelló.¹⁰

En la segona meitat del segle XX hi ha grans avanços en Correus: s'instal·len les primeres bústies domiciliàries per a facilitar i agilitzar la distribució postal i garantir la privacitat de la correspondència (1962), es crea el codi postal per a classificar automàticament les cartes (1981) i s'informatitza la xarxa d'oficines postals (1990).

En este context veiem que el nombre de carters que hi va haver a Castelló en l'estafeta de l'ajuntament augmentà significativament. El 1966 entrà José Durà Sanz; en 1975, Rafael Molero Cruz hi va ser l'administrador; en 1977 s'incorporà Juan Antonio Blay Soler i Manolo Cuisinier Caldes, estant d'administrador Rafael Company Baeza. I finalment, Ricardo Peris Argente, natural de

L'actual oficina de Correus fou beneïda i inaugurada per l'actual secretari del PP. En la foto apareixen d'esquerra a dreta: Eliseo Martí, el rector don Rafael Climent Climent, Blas Ángel Barbadillo, Alberto Núñez Feijóo, l'alcalde Alfred Gregori i Puig i el regidor Ricardo Fornàs

10. Després de deixar este ofici, va ser el primer encarregat de la Biblioteca Pública Municipal, fins que es va jubilar en 1986.

Senyera, en va ser l'administrador fins que es tornà a traslladar. Com ja passà anteriorment, les oficines quedaren obsoletes i l'empresa hagué de buscar un altre emplaçament. De l'edifici de l'ajuntament passa al carrer Colón en 2001, després de quaranta-quatre anys de servici.

Esta estafeta de Correus s'inaugurà el 6 de juliol de 2001, com hem dit, en el carrer Colón. Aleshores era alcalde Alfred Gregori Puig i a l'acte assistiren el director General de Correus i Telègrafs Alberto Núñez Feijóo, el director territorial de la zona Blas Ángel Barbadillo, el regidor Ricardo Fornas i el rector Rafael Climent Climent. El director que regia l'oficina en el moment de la seua inauguració era Baltasar Herrera Giménez, que estigué acompanyat per tota plantilla i el públic en general.¹¹

Espere que esta investigació que he fet sobre els carters de Correus de Castelló siga un granet d'arena que ens ajude a recordar les persones que ens han dut tantes notícies del món en una època en què no hi havia Internet i la correspondència era l'únic mitjà de comunicació; almenys fins que, després, s'incorporà el telèfon a les nostres vides i la missatgeria digital.¹² ■

11. Altres persones que han treballat en el servici de Correus de Castelló són Edelmiro Navarro Fogues, Isidoro Donet Martí, el germans Juan Carlos i Eduardo Álvarez Carbonell i Edelmiro Tudela.

12. Vull donar les gràcies a l'arxivera Ana Martín Sancho per ajudar-me a trobar documentació de correus, telègrafs i telèfons en l'Arxiu Municipal; a les persones que han aportat documentació que ha fet possible esta investigació: Xavier F. Martí Juan, Valerià Benetó Ferrando, Mati Borja Talens, Roberto i Santi Borja Expósito, José Durà Sanz, Manolo Cuisinier Caldes i, per acabar, a la família de José Sanz Mercado.

Els primers llavadors públics de Castelló: un patrimoni perdut

Rubén Galera Hernández

El llavador de l'Ermita en una vista panoràmica del 1928 (Arxiu General i Fotogràfic de la Diputació de València, Col·lecció urbanisme i edificis públics, número 2157)

Les ones ameraven la roba tènuament als llavadors de Castelló, mentre les dones cantaven cançons alegres, es contaven confidencialitats del veïnat i fregaven la roba amb la pastilla de sabó. Alhora, els xiquets i les xiquetes que les acompanyaven jugaven a tirar pedres a l'aigua, pujaven a la teulada, s'hi banayaven o feien una volta. Esta podria ser una escena típica d'un dia qualsevol en els molts llavadors que hi ha hagut al nostre poble. Malauradament, és un patrimoni que es va perdre amb l'arribada dels electrodomèstics a la nostra societat. En conseqüència, llavar ha passat de ser un acte públic a tindre un caràcter privat i ja no trobem a ningú que vaja cantant pel carrer amb la ferrada davall del braç a fer la bugada al riu, a la séquia o als llavadors. En homenatge a aquelles persones i aquell patrimoni perdut, en este article vos parlarem del naixement i del crepuscle del llavador públic de l'Ermita i del carrer de Salvador Gil.

Introducció

El món dels llavadors –o els safareigs– s'emmarquen dins de l'higienisme, un corrent sociològic i mèdic que es va desenvolupar durant els segles XIX i XX, i que denunciava les mancances d'higiene i salubritat pública. Els seguidors d'este corrent, la majoria dels quals eren metges, donaven a conèixer en estudis científics les altes taxes de mortalitat i les freqüents epidèmies que açotaven la societat d'aleshores causades pel còlera, el tifus i el paludisme.¹ A l'espenta dels metges s'uniren arquitectes, reformadors socials i governs municipals, que entenien que calia prendre cartes en l'assumpte de la salut pública. Pretenien reduir la mortalitat poblacional per mitjà de la dotació d'aigua a les cases, així com la construcció del clavegueram, la pavimentació de les voreres i els carrers, la regulació urbanística i el control bromatològic dels aliments abans de posar-los a la venda, entre d'altres.²

Els municipis que tenien una certa envergadura demogràfica com Castelló començaren a aplicar en l'àmbit local les directrius de l'higienisme. Seguint els preceptes d'este corrent observem que, al nostre poble, es comença a dur una política salubrista amb què es començà tindre consciència de la necessitat, ja en la segona meitat del segle XIX, de traure fora del nucli de Castelló tot allò que poguera ser un focus de malalties. En altres paraules, es va començar a desplaçar a la perifèria l'escorxador (1877); l'antic hospital, que es va reubicar al costat de l'ermita de Santa Bàrbara (1892) i el mercat setmanal, que es va acabar de construir en 1928;³ i parelament s'instal·là la xarxa d'aigua potable,

que va arribar de la mà del molí dels Gallegos (1919).⁴ En este context, doncs, s'ha d'emmarcar la construcció dels llavadors públics.

Els dos primers llavadors públics de Castelló

Seguint el corrent de l'higienisme i la salut pública, Castelló ha construït, al llarg del segle XX, fins a quatre llavadors públics. No vol dir això que tot el poble llavara en estos llocs, però sí, almenys, aquelles famílies més humils que no tenien en casa un pou, un bassi o aigua corrent.

El llavador de la nostàlgia de Castelló, el que més es recorda el veïnat, és el de l'Ermita. Es va projectar en 1896 i, de bon començament, es volia situar als afores del poble; és a dir, en el camí de la Barca. Per a dur l'empresa avant, l'enginyer encarregat de dibuixar el plànol fou el perit pràctic Leopoldo Martínez Daràs. El títol que li va donar al document fou «Plano geométrico y de replanteo del lavadero público situado en las afueras de la hermita». Encara que el plànol anuncia erròniament que en esta data ja hi existia, la documentació ens diu que no es va construir fins a cinc anys més tard, però és possible que el veïnat hi anara a la séquia adjacent. Així les coses, el primer llavador de Castelló havia de tindre, segons la descripció del plànol, una «acequia horrible y de continuación», que abastira d'aigua dos basses per a llavar; tres espais destinats «a las mujeres»; un lloc d'accés a l'edifici i la ubicació dels desai-

1. CEC, *Gran Enclopèdia Catalana*, vol. 12, GEG-IBERI, pp. 409-410, veu *higienisme*. En el cas valencià, el metge Joan Baptista Peset i Vidal (1821-1885) fou qui, des de l'Institut Mèdic, es preocupà per la qüestió de la higiene.

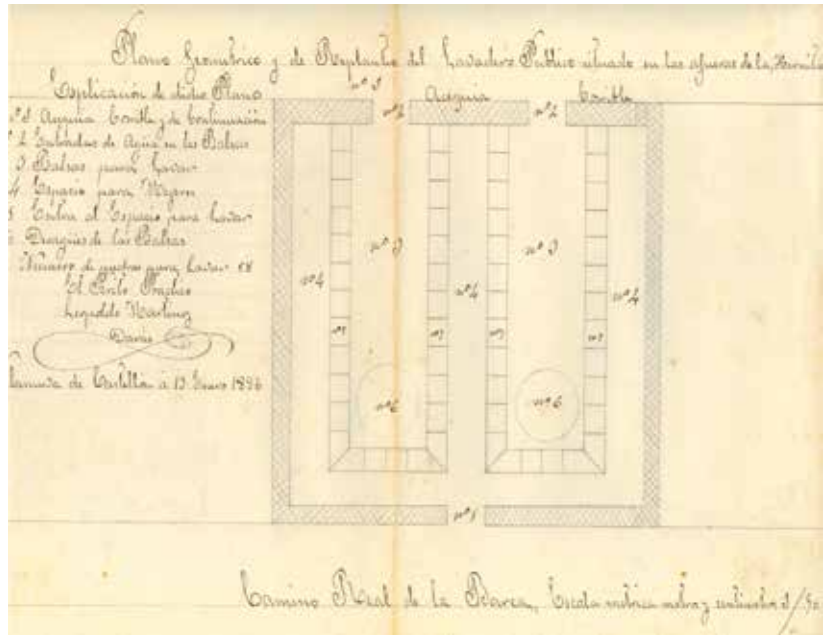
2. Vicent Selva Belé, 2015, «Un ejemplo de construcción higienista: el lavadero público de Crevillent», *Crevillent, la etnografía de un pueblo*, núm. 1, p. 64 (pp. 61-78).

3. Núria Gregori, *Llibre de Festes* de 2007, (40-44): «El fet que aquests mercats estigueren coberts responia, com hem dit, a necessitats de tipus higiènic i econòmic, i la seua finalitat, era i és la de matenir salvaguardades les mercaderies, els venedors i els clients».

4. José Martí (1987: 578 i 532).

gües. Finalment, el perit va fer constar al plànol que el llavador disposaria de 58 pedres de llavar, donant-nos així la capacitat total de persones.⁵ De l'altre gran llavador de Castelló, el del camí de Manuel o carrer de Salvador Gil, poca gent se'n recorda. El plànol que es conserva en el nostre arxius no avança si en 1897 hi existia o tan sols es tractava d'un projecte. En qualsevol cas, el plànol d'este llavador s'assembla molt al de l'Ermita, ja que també comptava amb dos basses, tres espais per a llavar i 56 pedres. D'altra banda, la Séquia de la Terç s'encarregava d'abastir les basses d'aigua i, segons es pot vore, en una d'estes hi havia un «arco del puente del camino de Manuel». En este llavador, a diferència de l'altre, calia abaixar quatre escalons per accedir a la zona d'ús i l'entrada d'aigua es podia regular amb estelladors.

1901 fou un any important per a Castelló quant a obres públiques. Tal com anotà José Martí Bas (1893-1954) en la seua *Llibreta de notes històriques*, aleshores «se construyó el puente sobre el río Albaida y el lavadero público del camino de la Barca».⁶ Diposar de dos edificis nous com estos era un fet de rellevància local i l'home els va anotar com una efemèride. D'altra banda, ja sabem que l'Ajuntament tenia uns plànols generals d'un edifici nou, però no es feia una idea dels costos que suposaria contruir-los. Per a fer-se'n una idea, van decidir visitar un altre poble amb llavador per a demanar consell. Això és el que van fer el dia 7 de març

En el projecte inicial, el llavador de l'Ermita havia tindre dos basses i tres corredors des d'on llavar (AHC, H-196/33)

de 1901, sent alcalde Federico Soro Gregori: es va reunir el Ple de l'Ajuntament per planificar els costos del llavador de l'Ermita i començar-ne les obres:

Se acordó comisionar a los señores concejales don J. Vicente Alandes y don Benito Martínez para que en unión del perito en albañilería don Leopoldo Martínez Darás, se trasladen al cercano pueblo de Picacent con el objetivo de proporcionarse de los referentes al costo del lavadero público existente en dicho pueblo y forma que afecta su construcción a fin de que dando cuenta en su día al Ayuntamiento del resultado de sus gestiones pueda la corporación tenerlas en cuenta al tiempo de intentar la construcción del lavadero que proyecta en el camino de Manuel contando con la cantidad consignada al efecto en el actual presupuesto de gastos.

Tan sols una setmana després del viatge a Picassent, els treballs de construcció del llavador públic van començar de seguida. El 14 de març, el Ple de l'Ajuntament va acordar comprar el solar i van iniciar-ne les obres:

El concejal señor Alandes da explicaciones acerca de la visita hecha al pueblo de Picasent con el objeto de formar antecedentes sobre el lavadero público existente en el mismo, en unión del señor concejal don Benito Martínez y perito en albañilería don Leopoldo Martínez Darás, nombrados por el Ayuntamiento en la sesión anterior. La corporación, en su vista, acuerda quedar enterada de lo manifestado por la comision, que se paguen a la misma los gastos del viage y que se de principio a los trabajos preliminares para la compra del solar en que haya de construirse el lavadero público de esta villa.

Efectivament, les obres no van tardar molt a començar. En el ple de l'Ajuntament del 13 de juny de 1901, essent alcalde Rogelio Martínez Soro, es va retre compte de l'estat de les obres del llava-

5. AHC, H-196-33, Plànol del llavador de l'ermita.

6. Arxiu de F. Xavier Martí i Juan.

dor del camí de la Barca i del que es va projectar al Ravalet mesos abans, o siga, al carrer Salvador Gil (també dit *del camí de Manuel*). D'este es va dir que:

A propuesta de la comisión de policía urbana, se acordó por unanimidad encargar al perito en albañilería el plano para la terminación de las obras del lavadero público existente en el camino de la Barca, acequia Escalona, y que el propio perito don Leopoldo Martínez en unión de la misma comisión, busquen y elijan el sitio más apropiado para la continuación de otro lavadero en el camino de Manuel, a continuación de la calle Ravalet, dando cuenta de sus gestiones.

El perit d'obres, Leopoldo Martínez Daràs, va presentar el plànol per a acabar la construcció del llavador de la Barca el 20 de juny de 1901. L'Ajuntament estava d'acord en el plànol dissenyat i va manar fer les oportunes relaciones «para el pago de los jornales de albañiles, peones y caballerías, así como la del corte de los materiales que se empleen en la obras, cuyas relaciones se expondrán al público como se halla prevenido». En els pròxims dies es va examinar la relació de jornals i materials que s'havien invertit fins aleshores en l'obra i pagà als obrers. Al remat, l'Ajuntament va invertir 3968 pessetes i 65 cèntims en la construcció del llavador de la Barca.⁷

7. AHC, H-21-2, *Llibre d'actes de l'Ajuntament*, pp. 13-38. Al ferrer Lorenzo Doménech se li'n van pagar 18,50 pessetes.

D'altra banda, mentre s'acabava de construir el llavador de l'Ermida, ja s'estava projectant el del Ravalet o camí de Manuel, actualment carrer Salvador Gil, núm. 20. Hi ha constància que el 13 de març del 1902 ja estava acabat,⁸ però és possible que li faltaren algunes parts, ja que el 15 d'abril de 1905 es van pagar les obres de fusta i teula.⁹

La fi dels llavadors

El llavador del carrer de Salvador Gil no va durar massa anys. El 10 de maig de 1943, l'alcalde va publicar un edicte en què anunciava que se'n faria la subhasta al cap de dos

8. Informació facilitada per F. Xavier Martí.

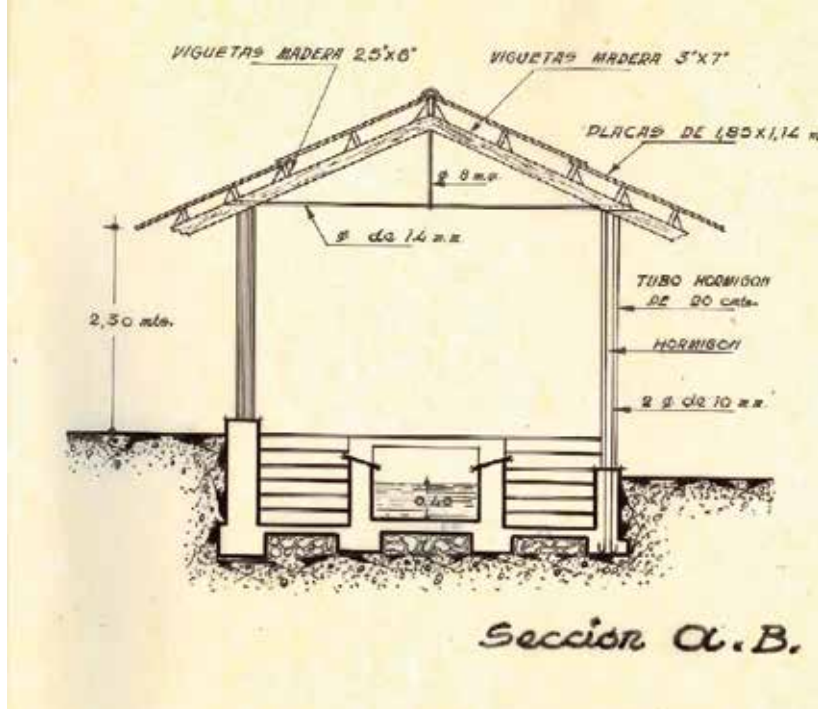
9. Diputació de València, *BOPV*, 10 d'agost de 1905, p. 2.

Interior del llavador de l'Ermida del 1928, on s'aprecia que les dones llaven a l'escalfor del sol, hi ha diferents seccions de neteja i els xiquets juguen a pescar (Arxiu General i Fotogràfic de la Diputació de València, Col·lecció urbanisme i edificis públics, número 2158)

setmanes, «para enajenación de los materiales resultantes del derribo del lavadero público, sito en la calle de Salvador Gil, número veinte, bajo el tipo de dieciséis mil quinientas cuarenta pesetas, a la alza».¹⁰ La subhasta degué resultar deserta, perquè hi ha constància que va estar en funcionament fins a l'any 1946.¹¹

En este sentit, no és una coincidència que just un any després es projectara un altre llavador als afores del mateix carrer, just on cau hui l'IES Vicente Gandia i la ronda Sud. De fet, tot apunta que la voluntat del consistori anava en la línia d'allunyar este edifici del nucli poblacional, seguint els preceptes de l'higienisme. Així doncs, l'Ajuntament va traure a oferta pública la contractació de la construcció d'un llavador en la partida d'Alarcon, en setembre de 1947, als terrenys que la mateixa Casa del Poble tenia en propietat al costat de l'escorxador municipal. El plec de condicions facultatives i econòmiques determinava que el contractista havia de fer «la excavación de tierras necesaria, construcción del pavimento y muretes, columnas y cubierta». Al concurs públic es van presentar els obrers Eduardo Ortiz Carbonell i Federico Candel Peris. Este últim va oferir el pressupost més baix i va obtindre'n l'encàrrec, per 24.518 pessetes, de construir un llavador d'una bassa amb dos corredors. Els plànols del projecte ho il·lustren millor que les

Plànol del llavador públic de la partida d'Alarcon, que es va construir annexat a l'escorxador (AHC, 43/4)

nostres paraules.¹² No està gens clar que este llavador fora el que es coneix com el Gorguet. F. Xavier Martí recorda que «estava vora el camí de Manuel, ara ronda Sud, per davant de l'actual Institut, [i que] passava un braçal de la séquia del Terç. Allí la séquia feia un petit gorg o rebals que les veïnes dels carrers de la Ceba i altres aprofitaven per a llavar i rentar la roba».¹³ Per tant, el llavador que il·lustrem i el que descriu el nostre veí no acaben d'encaixar, tot i que s'ubicaven al mateix lloc.

Encara que hem parlat de dos llavadors, a Castelló n'hi va haver altres com el que hi havia en la ronda de l'Almenà, darrere del Grupo Escolar, i un altre en el carrer Remigio Sanchis, núm. 3, que documenta Amadeo Romà en les seues memòries en 1937. No cal dir que qualsevol séquia servia a les cases més humils per a llavar la roba o la vaixela, com ho va ser el cas de la séquia que passava per l'olivereta, que estava on s'ubica hui la plaça del Rei en Jaume I. Però com tot, el progrés de la societat va fer que avançarem en l'higienisme i la salut pública i que estos espais públics desaparegueren.

L'arribada dels aparells electrònics i l'extensió de la xarxa hídrica a totes els carrers i les cases del poble van ser dos factors clau perquè els llavadors caigueren a poc a poc en desús. Podem intuir que la gent gran, per costum, seguia utilitzant-los cap als anys 70; però la realitat és que poques persones els devien usar ja en plena comercialització de llavadors domèstics. Mentre tot això passava, les cançons a la vora de l'aigua, la xiscladissa dels xiquets i el frec del sabó en la roba anà desapareguent i, en conseqüència, el silenci anà imposant-se: «Al safareig cau el broll // amb un alegre soroll // que emplena l'hora callada».¹⁴ ■

10. Diputació de València, *BOPV*, 10 de maig de 1943, p. 2.

11. Informació facilitada per F. Xavier Martí.

12. AHC, 43-4, *Proyecto de lavadero público*.

13. Informació facilitada per F. Xavier Martí.

14. Marià Villangómez, «L'hort», *Terra i Cultura: Espai Digital de Música i Poesia*, [2 de juny de 2024] <https://www.enderrock.cat/terraicultura/poema/1197/hort>

El llavador de l'Ermita i el barri del Calvari en el record

Elvira López Aviñó

Anys 50. La plaça de l'Ermita presidida pel pou i unes palmeres encara joves

Els records de joventut són, possiblement, els que les persones més bé mantenen en la seua memòria. Marquen de per vida i es recorden amb nostàlgia, alhora que ens fan vore com canvien els costums, així com el paisatge urbà i rural. En el cas del nostre poble, Elvira López Aviñó ens recordarà com era la vida en el barri del Calvari i la relació del seu veïnat amb el llavador de l'Ermita, un dels béns arquitectònics de Castelló molt present encara en la memòria del nostre poble.

El llavador de l'Ermita estava en el cantó on hi ha ara la fusteria Kuvi Carpintería. El van llevar perquè volien fer el magatzem de Ferrús i donava pena al trànsit de camions. Per culpa d'això, també van llevar el pou de l'Ermita. Ara està perquè l'han refet, però no és l'original. El llavador de l'Ermita s'usava molt perquè la majoria de la gent del Calvari –que diguem– no tenia aigua en casa i tots anaven al llavador a escurar.

En el llavador hi havia llocs on posava *ropa blanca*, *ropa de color* i *ropa de enfermos*, en castellà. Això devia ser quan tenia jo entre 18 i 20 anys; ara en tinc 78. Però quan el van llevar tenia més anys, ja estava casada. Devia ser l'any 1977. Ahí ja feia quatre anys que m'havia posat a viure en el Parc de l'Estació.

En el llavador de l'Ermita solíem jugar molt. Jugàvem a pujar per damunt de la teulada, on agarràvem nius en les teules. I hi pujaven els xiquets aüssant-se. Des de l'hermita fins a les vies, hi havia un carrer que tenia el clavegueram enmig. Ahí mateix, en els albellons, ens parlàvem. Ens posàvem un en cada punta i parlàvem com si fora un telèfon i simulàvem que anàvem a comprar. En el Racó de Cifre hi havia els *antellets* o *rantellets*, en la séquia que alimentava el

llavador; o siga, en el Segon Pont hi havia uns estelladors que els obrien i l'aigua anava als antellets, que deien. Ahí nadaven els xiquets també. Això estava entre les cases noves de l'*Arzobispo* i el bancal. Ahí hi havia un clot on nadàvem que es deia els *Antellets*. Eixa séquia seguia cap avall i els xiquets passaven per baix i eixien al llavador. Hi havia alguns trams tapats i els més atrevits passaven de banda a banda. Una altra séquia que desaiguava al final del llavador, la usaven les dones que havien de netejar els bolquers dels xiquets, que aleshores eren de tela. Gastaven eixa séquia perquè no s'embrutara la roba de les restes dels bolquers. I a la part de darrere del llavador es posaven les dones que llavaven la roba de la menstruació. Quan era hora d'escurar, a migdia, no es llavava.

La reina del llavador era una senyora que li deien la Uela Felipa. Sempre havia de ser la primera, havia d'estar en la primera pedra. I si no es podia posar en la primera pedra, s'esperava que acabara la persona que estava allí. Les dones, per a fer-la enfadar, se'n pujaven cap amunt i ocupaven la seua pedra; i en eixe moment ella solia dir en veu baixa que eren unes «males bèsties». Sovint li ho feien per a gastar-li la broma i fer-la enfadar; coses de joves. La senyora Felipa tenia el costum d'agarrar trossets de test, de cassoles, i els picava allí mateix per a gastar-la com a terreta d'escurar. Ella em va ensenyar un truc: arrossegava la roba negra per terra mentre anava al llavador i, pel camí, ja la deixava mig neta. Així ho feia Dolores, la Felipa.

El llavador era un lloc on anàvem a distraure'ns, a sentir. La *universitat* del Calvari era el llavador, una s'ensenyava de tot. A l'estiu llavaven a la part de dins per estar més fresquetes els dies de calor; o siga, amb les cames dins de la bassa. I molta gent que no tenia aigua en casa aprofitava per a rentar-se allí i anar-se'n a casa neta.

Me'n recorde molt d'un home que li deien Cento Rata, que es posava al final del llavador. Es coneix que hi havia molt de menjar i deixalles; hi havia moltes rates. I este home anava allí a caçar-les, i els xiquets anaven a vore com les caçava. Vols que t'explique com les caçava? Agarrava un poal d'aigua i el tirava per un dels forats del llavador. I els gossos que duia, que ja estaven ensenyats, s'esperaven a l'altra banda del forat. I quan les rates se n'eixien, els gossos anaven i xop, xop, xop, les agarraven. Eixes rates les venia, però abans les pelava amb la corbella: les espenyava. Abans d'arribar a casa ja les havia venudes. Jo era xicoteta.

Any 1951. Elvira i el seu germà Pepe solien jugar al baló en la plaça de l'Ermita, on començaven a vore's cotxes, com el Citroën que hi ha darrere d'ells.

El paisatge dels horts també era diferent del d'ara. Tot al voltant del llavador eren arrossars; després van fer carxofars. Els arrossars arribaven fins a la casa dels *Chusos*, Pepe i Batiste, fills de la *Chusa*, que deien pel barri.

La Chusa regentava una botiga que tenia de tot, i si alguna no la tenia, la portava. Ella vivia en el cantonet de l'ermita mateixa. Era costum anar a comprar fiat. Ara et diré com comptava. Feia redolinets segons el deute: més xicotet, menys deute; més gran, més deute. I quan ella comptava feia cinc i quatre, deu. I jo alguna volta la corregia dient-li que la suma era nou, i ella s'enfadava. Esta senyora deia que li ho pagarien, el deute, quan vengueren l'arròs o la dacsà. Això era el *rento* del deute. A comprar-li, anava una dona que li deien la senyora Carlita. Una volta li va dir: «Mira, la tia Carlita ja ha fet tres viatges i se n'ha anat». Jo li vaig dir que tenia un cartell en la porta i ella es va estranyar molt. I em va demanar que li'l llegira: «Què diu ahí», va dir la botiguera. I li'l va llegir: «Hoy no se fia, mañana veremos». Resulta que li ho va posar el fill per a gastar-li una

broma, o perquè no volia que sa mare fiara.

Quan ma mare va començar a estar delicada, anava una senyora a sa casa els dilluns a llavar-li. Entre setmana jo mateixa l'ajudava i, si no podia, anava la meua germana. Entre les dos ens apanyàvem. Ho podíem fer perquè teníem el bassi i aigua. La nostra relació amb el llavador de l'Ermita era d'entreteniment, per saber què contava la gent. També era una forma d'estar acompanyada. A l'hivern tréiem la cadira a l'ermita i allí séiem. Hi havia una dona que tenia bona llengüeta i ho sabia tot.

Dins de l'hospital n'hi havia un llavador intern, d'ús propi, que s'utilitzava per a llavar la roba dels malalts. S'alimentava amb un ramal que eixia de la séquia –la de les Algoleges–, i després hi tornava. Tots els pobles de la contornada: Senyera, la Pobla Llarga i els de la vall, anaven a parir a l'Hospital de l'Ermita. Les de Castelló també. La dona que estava allí era la senyora Nieves i era l'encarregada de llavar tota la roba.

L'únic lloc del carrer de Dalt on hi havia aigua corrent era a casa de ma mare, que la tenia en el número 39. Ma mare va posar l'aigua corrent abans del 1945, l'any que va nèixer jo. Quan vaig prendre la comunió, entre el 1952 i el 1954, no ho recorde bé, ma mare va fer el bany, que tampoc n'hi havia en cap lloc. Aleshores, quan tallaven l'aigua de la Séquia Escalona, les dones anaven els dilluns a llavar al riu de l'Albaida i molta gent del veïnat anava a sa casa a llavar.¹ Aleshores, les dones del veïnat anaven a sa casa perquè el bassi que tenia

¹ Mati Borja Talens: «El dia de sant Antoni (17 de gener) tallaven l'aigua de la séquia per a netejar-la i estava un temps que no abastia d'aigua els llavadors de l'Ermita i del Grupo. Les dones, per poder llavar, anaven al riu».

era grandíssim; de fet, jo podia gitar-me dins de tan gran com era. Per si no ho saps, un bassi és una pica, paregut a un abeurador, que té les onetes de pedra. Era gran i feia revolta.

Quan érem xiquets, anàvem tots a nadar a la séquia del Segon Pont, que passava pel Clot de les Haques, que està en el camí del Molí Cremat, prop del riu d'Albaida. Allí anaven a llavar els animals, que els baixaven per una rampa. De nit, les dones majors i les xiquetes anaven al Clot de les Dones, que està passant les vies del tren; i anaven de nit. També anaven els xiquets a nadar a la platgeta de Carcaixent, que es deia així perquè era una esplanada del riu Xúquer que ja estava en terme de Carcaixent.

Un altre lloc on solia llavar la gent era l'Olivereta, que deien. Estava on ara està la plaça del Rei en Jaume I. Ahí mateix hi havia una olivereta i una séquia. Molta gent d'este tros del parc, com la meua sogra, anava allí a llavar. Era una séquia que la gent utilitzava com a llavador. A l'altra banda del poble, on està ara l'institut, hi havia un altre llavador, dins del *matadero*. I la séquia entrava dins. La filla de l'amo era amiga meua i entràvem juntes a nadar sempre que estava net.

Tot el barri del Calvari es va barallar amb l'alcalde que hi havia als anys 1976-1977, perquè anaven a enderrocar el llavador de l'Ermita i el pou. El dia assenyalat tota la gent del Calvari va rodejar el pou i la màquina que anava a tirar-lo se'n va tornar arrere. Va ser una victòria efímera, perquè a mitjan nit van sentir uns sorolls forts i aguts. Elvira i el veïnat van eixir corrents i van vore que el pou ja l'havien tirat. En el cas del llavador van fer igual. Li van tallar l'aigua i va anar deteriorant-se.

Any 1965. En una de les poques nevades que s'han vist a Castelló, Elvira bastí un ninot de neu en el carrer de Dalt.

En el barri del Calvari, que jo recorde, hi havia una curandera. Davant de ma casa, al carrer de Dalt, hi havia una dona que curava el mal de panxa. Li deien Virtudes. Feia creuetes en la panxa amb oli i deia una oració: «Que el padre celestial te ponga el bien i te quite el mal»; i resava un parenostre. Una anècdota que recorde és que una volta estava fregant un home i, per mantindre certa distància amb ell, es va posar darrer. Però este es va girar i es va tirar damunt d'ella per a besar-la. Se'l va llevar com va poder i va fugir d'ell. Li deien la senyora Virtudicas, perquè parlava castellà.

El carrer de Dalt era el carrer més feliç de tot Castelló. I al carrer de Baix li deien el carrer de les Bregues, perquè n'hi havia tres que es barallaven tots els dies. Quan començaven cridaven: «Brega en el carrer de Baix!», i tots corrien a vore què passava. Era una festa. ■

CASTELLÓ
VIST
DES
DES
DE...

Castelló vist des de...

CaRdiff

Marta Peris Ferri

Fa cinc anys, al 2019, durant el meu segon any de carrera vaig triar el meu destí Erasmus+ i, sense voler, el que després es convertiria en la meua segona casa, Cardiff. I per què Cardiff? Bé, perquè és la capital de Gal·les, i perquè com a lingüista, anar a un nou país, on a més de l'anglès es parla una llengua pròpia, com és el gal·lès, em feia molt de goig!

Quan va acabar l'any d'Erasmus+, vaig decidir tornar-hi per seguir formant-me. I ací he tingut l'oportunitat de fer dos màsters, els quals he disfrutat moltíssim, ja que són dos de les meues passions: ensenyar i traduir. Cardiff és la ciutat on més plou del Regne Unit, cosa que, com vosaltres entendreu, no era gens comuna per a mi. És un lloc amb molt d'encant, envoltat amb més prats dels que jo mai haguera pogut imaginar, amb castells, museus, i una història única, on pareix que la màgia i els dracs alguna vegada han sigut una realitat i no una ficció, com per a la resta del món.

A Cardiff –i a Gal·les en general– quan viatges per carretera tot és de color verd, i també veus moltes ovelles, i que tot és preciós. A vegades enyore poder vore tarongers, caqui-ers o el fum dels llauradors cremant remulla; el contrast

és inevitable. I tot això forma part del que enyore de casa. Ací he après a apreciar altres coses, com el so constant de la pluja, les cases victorians i els passatges entre carrers plens de tendes per tal d'evitar la pluja, i a fer-les part de la meua vida.

Encara que la meua residència permanent no ha sigut Castelló des de fa uns anys, Castelló és ma casa i és on estan els meus pares, avis, cosins, tios, ties, amigues i amics. És on de ben xicoteta anava a la Caixa Rural de la plaça de l'Ajuntament per vore ma mare i demanar-li a mon tio Filiberto un *talibanet*; on els meus pares m'ensenyaren a anar amb bici al parc de l'Estació; on ma *uelo* fa les millors taronges del terme per a fer el millor suc de taronja –que jo mai he provat–; on el mercat arriba els dijous amb el millor pollastre rostit i a les Falles i a la Fira té els millors xurros; on ma tia Consuelo m'ha pentinat per a vestir-me de fallera; on he participat en la festa de Moros i Cristians i on la meua quadrilla ha anat a una discomòbil per primera vegada. I una infinitat de coses més, però em faria falta un llibre sencer per anomenar-les totes.

De comboiet amb les amigues un diumenge qualsevol.

A casa dels meus avis celebrant l'arribada des de Cardiff.

Visita de les meues amigues a Cardiff al gener de 2024.

Quan dic que Castelló és ma casa, no és perquè siga d'ací, és perquè tot està igual cada vegada que torne: els meus pares estan esperant-me a l'aeroport, el dinar del diumenge a casa dels meus avis, la cerveseta a Ítaca abans d'anar a sopar amb la quadrilla, la salutació a qualsevol persona pel carrer i la tranquil·litat de saber que passe el temps que passe, sempre hi ha un lloc on sentir-me segura i estimada. Des de Cardiff veig Castelló amb uns nous ulls, i és que la distància m'ha ajudat a valorar els detalls que abans eren insignificants, com la familiaritat i el sentiment de ser del poble.

Ara bé, viure fora de casa m'ha permès conèixer a molta gent de tot arreu del món, com ara Grècia, Sri Lanka, la Xina, Irlanda, Alemanya i l'Índia, entre altres països. I, com és normal al conèixer a algú nou, sempre he de contestar a la pregunta «d'on eres?», a la que sempre conteste, amb molt d'entusiasme i com si tothom sabera on és: «de Castelló!» –i dins del meu cap sona «més llarg que redó!»–, a la qual cosa després he d'afegir «un poblet de València, a Espanya». I quasi mai ningú sap on és, i els que pensen que ho saben, el confonen amb el de la Plana. Però, si vos soc sincera, em sap greu per ells.

No puc imaginar que hi ha gent al món que no arribarà a experimentar la Cavalcada dels Reis Mags al gener, ni les Falles a Castelló al mes de març; ni regolarà la mona de Pasqua a la Font Amarga, ni, per descomptat, celebrarà les Festes de Moros i Cristians a l'última setmana d'agost. Com és evident, la nostàlgia m'envaïx si algun d'estos esdeveniments passa i jo no estic allí, encara que m'intente fer la dura i no ho mostre, però per dins em crema! I és que tot això forma part de ser de Castelló i és un sentiment que sols els castelloners entenem.

Tot i així, Cardiff m'ha donat confiança per seguir els meus somnis i convertir-me en una dona independent. He après que és possible tindre dos cases, dos llocs on sentir-me arrelada i feliç. Cada vegada que torne a Castelló ho faig amb una motxilla plena d'històries i experiències, i aprofite per a omplir-me d'energia i felicitat per a tornar a Cardiff més contenta que ningú. Encara que, per moltes vegades que vaja i que torne, no m'acostume a la sensació de dir adeu constantment. Però, és que Cardiff, amb la seua pluja, ha trobat un lloc especial en el meu cor, al *costaet* de Castelló. I sé que, encara que em queda una bona temporada fora, passe el que passe, una part de mi sempre estarà allí, a Castelló, a ma casa. ■

Castelló vist des de...

BORDEUS Concha Luna Molina

Vista panoràmica de Bordeus. Es veu, a la dreta, la Porta de la Gran Campana, i al fons, el campanar de la basílica de Sant Miquel a la vora del riu Garona (Flickr. Autor: canfranc).

Quan em van oferir escriure per al llibre de festes, de seguida m'afloraren els records de quan vaig ser festera l'any 1967 i vaig pujar a l'escenari del Califòrnia al compàs de *L'entrà de la Murta*, que tocava magníficament la Lira Castellonera. Quin record tan nítid, encara, tant de temps després. Això no es pot oblidar, ni tampoc l'olor de pólvora i els focs artificials que acompanyaven en estos actes.

Fa cinquanta anys, l'estiu del 1974, vaig conèixer al que fora el meu marit, Marcel. Era un francès que estava de vacances a Palma, que parlava molt bé el castellà. Ens enamoràrem i ens va parèixer impossible mantindre esta relació a distància, així que ens casàrem contra vent i marea.

En aquells dies, a Espanya les unions se celebraven a l'església i, com per al meu marit era remotament impossible això de passar per l'altar, ens vam haver de casar a França. Per a la meua família era una bogeria, impensable, decebedora. Després de tindre uns mesos complicats amb els meus pares, gràcies a la intromissió de tercers –principalment amics que em van ajudar molt– els meus pares van acabar per acceptar la meua decisió. I puc afirmar-ho: mai se'n penediren, perquè el meu marit de seguida li va prendre molt de carinyo al poble i a la seua gent. Tots el coneixien i el tractaven com un casteller més.

Omplírem el cotxe amb l'aixovar que portava preparant ma mare i les meues ties des de feia catorze anys, com es feia aleshores. Vaig rebre molts regals i amb tota la innocència d'una jove que mai havia eixit d'Espanya, pensava que portava molts diners. Amb una muntanya de pessetes a penes aconseguies uns francs...

Ens instal·làrem a Bordeus i tota la meua fortuna me la vaig gastar en la matrícula de la universitat: havia d'aprendre francès costara el que costara per a poder treballar i moure'm per la ciutat com una francesa més.

Uns sis mesos després ens vam mudar a París pel tema del treball. Vaig aconseguir un lloc en una gran empresa, IBM, i va ser molt beneficiós. Vaig aprendre molt i vaig conèixer grans persones i a més gent estrangera com jo. Allí mateix, a París, van nàixer els meus tres fills. Van ser anys feliços i molt durs alhora.

Aleshores, viatjar fins a Castelló amb xicotets era una odissea. Les carreteres no eren el que són hui en dia, i els viatges amb avió eren un luxe que una jove parella poques vegades es podia permetre. Així que viatjàvem amb cotxe, amb el maleter ple de mantega i sucre i comandes que ens feien ací.

En 1980 ens mudàrem una altra vegada a Bordeus, on continue vivint ara. Bordeus és una ciutat mitjana, a la part sud de França, a la vora de l'Atlàntic. És elegant, molt bonica, un xicotet París amb un centre històric heretat del classicisme francès del segle XVIII; una època en la qual la ciutat es va desenvolupar molt gràcies al comerç del vi... i dels esclaus. Hui en dia és molt usual creuar-se amb espanyols de visita per la ciutat, cosa que era molt rara en els anys 80 i 90.

M'agrada molt la ciutat, el clima és molt bo, encara que ploga bastant més que al nostre poble. Sempre he treballat i m'he involucrat en associacions i em porte molt bé amb la gent de Bordeus. No ha passat ni un sol dia des de 1974 sense que pense en Castelló, en la meua família, les meues amigues, eixa quadrilla de dones alegres i gracioses amb les quals encara em reunisc amb tant de gust. Amb les xarxes socials, per Whatsapp més concretament, les distàncies s'han reduït molt i gràcies als missatges de veu o de text m'assabente de tot. També m'arriben les notícies del *Miragall* i, sobretot, de l'Ajuntament.

A mesura que anar a Castelló es feia menys èpic, viatjàvem al poble més seguit, fent el possible per a quadrar amb alguna una festa com ara Nadal, Falles, Pasqua o les Festes de Moros i Cristians. Els meus fills les van gaudir molt, ja que ací a Bordeus no existix res paregut; no hi ha tanta festa i a penes es llacen uns focs artificials per al dia de la festa nacional del 14 de juliol. Els meus fills es van criar amb la doble cultura i dos idiomes. Bé, tres en realitat, perquè amb la meua filla el més normal és que parlem en valencià. El meu fill va decidir instal·lar-se a Espanya des de molt jove; primer al País Basc i des de fa vint anys a Madrid. La meua filla viu a Bordeus, prop de ma casa, però el seu vincle amb el País Valencià és molt fort. Ella ensenya l'espanyol ací en l'institut i li apassiona difondre la cultura tan diversa d'Espanya i, en particular, la mediterrània.

Vaja, que els meus fills són tan espanyols com jo al final. ■

Concha Luna davant la Cité du Vin, el museu del vi bordelès més modern del món

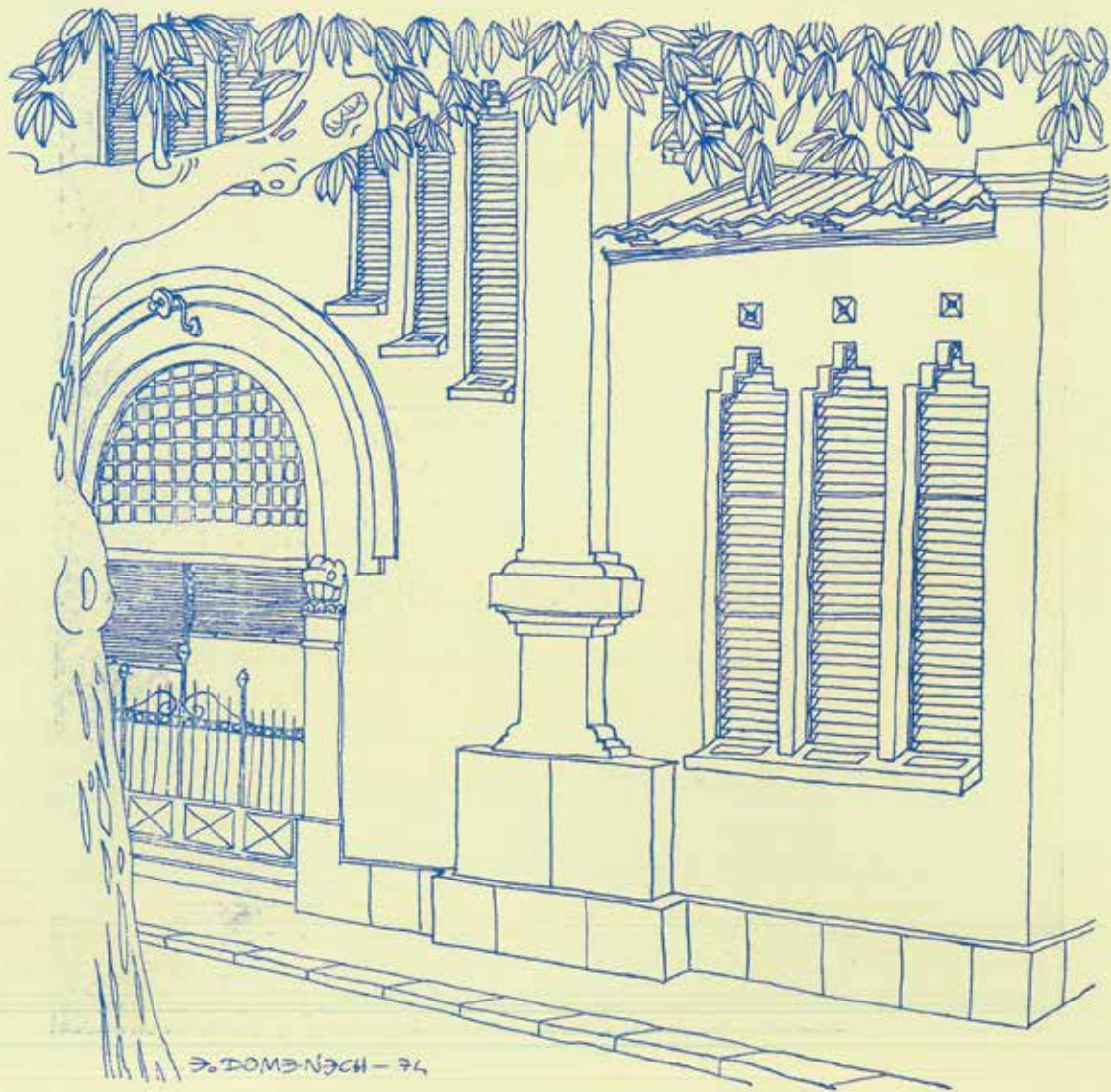
Les amigues de Concha solen visitar-la sovint. Concha Luna, Amparo Grimaltos i Amparo Mayor al Jardin Public del centre de Burdeus.

LES FESTES DE FA
50 ANYS

Villanueva de Castellón

FIESTAS · Septiembre 1974

Editorial

Como hemos ido anunciando, este año vamos a ver cambios importantes en el desarrollo de las Fiestas Mayores. La bondad de dichos cambios no debemos juzgarla. El éxito o fracaso, se verá con el tiempo. Y como todo es perfectible, cada vez pondremos mayor empeño en mejorar este capítulo de las fiestas del pueblo, acentuando todo lo que constituya unión, cordialidad, amor a nuestras tradiciones de vida en común.

Una cosa que hemos suprimido es la "replega", los donativos de los vecinos. Era costosa de realizar, y tenía un sin fin de otros inconvenientes, que no es del caso enumerar. Las fiestas las costeará en principio el Ayuntamiento, y naturalmente algunos actos serán mediante pago de entrada. Con ello, también se ganará en dignidad del propio espectáculo, pues así irán los que de verdad tengan interés en el mismo.

En cuanto a la designación de la reina por el poeta galardonado, no inventamos nada. Esa es la tradición de siglos. Nos ha parecido buena la propuesta del Cercle Cultural "Renaixença", y la hemos aprobado de todo corazón. Aparte de otras innumerables ventajas de tipo social y humano, buscamos la pureza de la fiesta, volviendo a la poesía de aquellas justas de la Edad Media.

En cuanto a la semana de fiestas (trabajando por la mañana), ya veremos el resultado.

Aparte de todo lo anterior, en el propio Programa queda reflejada la colaboración de las Comparsas de Moros y Cristianos, agrupadas en una Junta Central. Tanto, que nuestras fiestas ya pueden llamarse así. Hay un tema que da significado a las mismas, y que se centra en la expulsión de los moriscos, en el año 1.609.

Cuando encontréis alguna baja (menos calidad en esta o cualquier cosa, algo que no se hace, y que antes fué) no será por falta de ilusión, ni por afán de ir suprimiendo; todo lo contrario. Será porque todo sube, y los precios, en algunos casos, se multiplican por diez, y los presupuestos tienen un límite, que nosotros hemos de respetar.

De todas formas, y esto no es pura retórica, la fiesta más importante será la que salga de nuestro corazón, y no la que nos hagan los demás.

Imprenta "MENR"

VILLANUEVA DE CASTELLÓN
fiestas cívicas
Septiembre de 1.974.

Sobre Moros y Cristianos

De todos es sabido que la dominación de los árabes en España data del siglo VIII, con la derrota de Don Rodrigo en la batalla del Guadalete.

Con los árabes, quedaron muchos cristianos viejos llamados "mozárabes" o "mostárabes", del árabe "mostáreb", que significa "arabizado"; y su agrupación en número social se denominó frecuentemente "alcanicia", del árabe "al-kanisya", que significa "la Iglesia cristiana".

Desde el comienzo de esta dominación, quedó latente un estado de levantamiento. Desde el de Don Pelayo en Covadonga, hasta la total expulsión de moriscos de 1609, decretada por el rey Felipe III. Antes fue la del Cid Rodrigo Díaz de Vivar, en 1090, y luego la del rey Jaime I, en 1239, que conquistó a Castellón (ahora llamada Villanueva de Castellón) y Xátiva.

Durante la propia dominación árabe, terminada en Granada, en el año 1492, queda dicho que los cristianos arabizados eran llamados "mozárabes". Pero desde el triunfo de Don Jaime I el Conquistador, en 1240, los moros que quedaron aquí fueron llamados "moriscos", palabra que viene a ser un diminutivo de moro, y eran aquellos que permanecieron en España aviniéndose a recibir el bautismo bien para evitar el exilio con fingida conversión al cristianismo, bien cristianizándose de verdad.

Villanueva de Castellón, en sus fiestas de moros y cristianos, no va a conmemorar aquellos levantamientos de los siglos XI y XIII, del Cid y de Jaime I, sino el último, el de la expulsión total de los árabes en el año 1609, y a tal efecto esta conmemoración va a empezar con el edicto del rey Felipe III, que se leerá en las almenas del castillo el sábado, día 31 de agosto actual, acompañando al piquete cristiano un fuerte redoble de tambor.

El domingo, por la tarde, será la gran manifestación mora, como protesta al bando de expulsión, izando la bandera árabe en el castillo, y proclamando el jefe moro, llamado Barbut, que ningún moro saldrá de España, porque antes morirán todos, y sus almas transportadas al paraíso prometido por Mahoma, que abandonarán esta tierra ubérrima que heredaron de sus antepasados, y que trabajaron con tanto amor y sabiduría, construyendo acequias y molinos, y cultivando flores tan aromáticas como las del propio jardín de Alá.

Allí será proclamado Barbut jefe de la insurrección, y varios moros representantes de las aljamas de Cárcer y de Alberique le rendirán homenaje, poniendo sus haciendas y familia bajo la custodia del gran guerrero morisco.

Al día siguiente, lunes, habrá batalla, y el martes será la expulsión. Y como fue la verdadera expulsión, los moros se irán cabizbajos, vencidos, camino de Tremecén, en el actual Marruecos, y quedará el pueblo libre de toda influencia extraña, ondeando la bandera cristiana en la torre del castillo.

Fiestas Cívicas 1.974

Comisión Municipal

PRESIDENTE:

Tte. de Alcalde D. Fernando Albero Francés

VOCALES:

Concejal D. Juan Franco Martínez

Concejal D. Vicente Dgo. Pastor Franco

SECRETARIO:

D. Amadeo Romá Martorell

Junta Central de Moros y Cristianos

PRESIDENTE:

D. JOSE GALLEGO ALEGRE

VICE-PRESIDENTE:

D. VICENTE CLIMENT VILA

SECRETARIO:

D. RAFAEL CLIMENT AMOROS

TESORERO:

D. PASCUAL MARTORELL SORO

VOCALES:

D. EDUARDO ISERN VILA

D. ENRIQUE ALIÑO CANET

D. RAFAEL CAMPILLO MAGRO

D. ALEJANDRO MARTI GALLEGO

D. JAVIER CHINESTA AVIÑO

D. FRANCISCO MAHIQUES MARTI

D. JOAQUIN VILAR GONZALEZ

D. FERMIN FONS MARTINEZ

CRONICA de los XVIII JUEGOS FLORALES, en 1.973.

Durante veinte años, las reinas lo eran hasta el momento de imponer la banda a la sucesora en el trono, pero sin embargo, tres, cuatro y hasta seis meses antes, ya sabía todo el pueblo que chica estaba designada, y en cierto modo compartían ambas, la entrante y la saliente, las mieles de la popularidad.

María Asunción Martorell Andrés va a ser una excepción, y llegará la noche de los XIX Juegos Florales, primer aniversario de su proclamación como reina, y hasta llegará al propio escenario, delante de todo su pueblo, siendo "la reina"; así, con artículo determinado; no habrá otra que comparta con ella los aplausos, ni las miradas de simpatía de todos los asistentes.

Cuando el poeta entregue la flor a una señorita de entre las asistentes, esta afortunada criatura pasará a ser la reina de los Juegos Florales y de las Fiestas de 1.974. María Asunción le impondrá la banda, verdadera joya de arte, con el escudo municipal bordado en oro, y pasará a ocupar un sitio entre el "honorable consistori de mantenedors". Desde allí, contemplando el desarrollo de los juegos, ella recordará aquella noche memorable del 1.º de septiembre de 1.973; la salida, de su casa, pisando una larga alfombra, de terciopelo y flores, y escoltada por cuatro Guardias de la Policía Municipal de Valencia, con uniforme de gran gala; recordará los versos, bien cortados, salidos del alma del poeta premiado, Soleriestruch; y el discurso del mantenedor, ilustrísimo señor don Lucinio Sanz Martínez, primer teniente de alcalde de Valencia, arrancando, a fuerza de corazón y de fe, y de una potente oratoria, la atención, el aplauso y la gratitud de Villanueva de Castellón; recordará, con lágrimas, en sus ojos grandes, fantásticamente bellos, una fiesta sin igual, en la que María Asunción fué centro y guía, y no solamente fué, sino que sigue siendo, y será por siempre, la reina de 1.973.

Fiestas Mayores del año 1.974.

Día 31 de Agosto, SABADO

A las 16, plantada del castillo en la fachada de la Casa Consistorial, y seguidamente publicación del bando.

A las 18, IV Trofeo de Baloncesto Femenino y Masculino, en el Colegio Hernández.

A las 21, pasacalle por la Banda de Música "Lira Castellonense".

A las 23, XIX Juegos Florales, en "California". Actuará de Mantenedor D. Vicente Andrés Estellés, Redactor-Jefe de "Las Provincias".

El poeta premiado, conforme a la tradición de siglos, designará a la Reina de los Juegos, con la entrega de la flor natural.

Organización: Cercle Cultural "Renaixença".

Después de los Juegos Florales, recepción en el salón de actos de la Real Acequia de Escalona, y Gran Baile en "California", actuando dos orquestas, hasta las cinco de la madrugada.

Día 1 de Septiembre, DOMINGO

A las 7, en el río Albaida, Concurso Local de Pesca.

A las 9, VI Trofeo de Ajedrez, en el salón de actos del Colegio Nacional "Francisco Franco". A diez tableros, entre el C. A. de Vva. de Castellón y el C. A. de Burjasot.

CORTE DE HONOR

Purificación Badal Cees

Lucía Caidés Bo

Dolores Chordá Pausà

Inmaculada
Domènech Martorell

Inés Estrada Mascorós

Teresa Fuster Ortiz

M.ª Josefa
Garrigues Domènech

A las 10, pasacalle por la Banda "Lira Castellonense".

A las 11, Dibujos animados en el Cine Rex, solamente para niños y niñas, hasta los 14 años.

A la misma hora, Baloncesto Femenino y Masculino, en el Colegio Hernández.

A las 13, pasacalle por la Banda "Lira Castellonense", acompañando a la reina y corte de honor.

A las 16, Concurso Local de Columbicultura.

A las 18, Entrada de Moros y Cristianos. Salida, desde la plaza de Bosch Marín, hasta el final de la calle de Gómez Ferrer. Este desfile quedará disuelto al llegar al Monumento al Maestro Fayos.

Día 2 de Septiembre, LUNES

A las 19, Entrada del Ejército Moro, batallas por toda la población y ocupación del Castillo.

A las 23, Gran Baile, en "California", organizado por la empresa del citado local.

Día 3 de Septiembre, MARTES

A las 8, Algarada de Moros y Cristianos.

A las 17, Partido de Fútbol, en el Campo L'Almená, entre el U. D. Levante y el U. D. Castellonense.

A las 20, Batallas, parlamento en el castillo, derrota y expulsión de los moros, ondeando de nuevo la bandera cristiana.

A las 23, Gran Baile, en la plaza del Caudillo, organizado por la Comparsa de Cristianos "El Castellet".

**Día 4 de Septiembre,
MIÉRCOLES**

A las 16, Gran Carrera Ciclista categoría juveniles "A" y "B". Circuito: 30 vueltas a la Avenida de la Falange.

A las 23, Concierto Extraordinario por la Banda de Música "Lira Castellonense", en "California".

**Día 5 de Septiembre,
JUEVES**

A las 19, Partido de Fútbol, en L'Almená.

A las 23, Gran Baile, en la plaza del Caudillo, organizado por la Comparsa de Moros "Alfárabes".

**Día 6 de Septiembre,
VIERNES**

A las 20, en la plaza del Caudillo, IV Gran Rallye Automovilístico del humor.

A las 22, pasacalle por la Banda "Lira Castellonense".

A las 23, en "California", Gran Baile, organizado por la empresa del citado local.

**Día 7 de Septiembre,
SABADO**

A las 18, Baloncesto Femenino y Masculino, en el Colegio Hernández.

A las 19, Mini-Olimpiada.

A las 22, pasacalle por la Banda "Lira Castellonense".

Dolores Guillén Alcover

*M.ª Consuelo
Herrero Sánchez-Martínez*

M.ª Carmen Juan Puertos

Filomena Martínez Puertos

Trinidad Marti Subero

Dolores Navarro Gómez

Isabel Pons Castells

María Reig Cucarella

A las 23, Gran Verbena de Disfraces, en la plaza del Caudillo, como final de fiestas, organizada por la Comparsa de Moros "Los Tuaregs", concediendo valiosos premios:

- a) al mejor disfraz, concedido por la Comisión Municipal de Fiestas.
- b) al mejor disfraz moro, concedido por la Junta Central de Moros y Cristianos; y
- c) a la pareja que mejor baile, concedido por la Junta Local Fallera.

Villanueva de Castellón, agosto-septiembre de mil novecientos setenta y cuatro. El Presidente de la Comisión de Fiestas, FERNANDO ALBERO FRANCES; El Presidente de la Junta Central de Moros y Cristianos, JOSE GALLEGO ALEGRE; El Alcalde, ANDRES MORENO VILA; El Secretario, TOMAS SEGURA BERMUDEZ.

NOTAS

El martes, día 3 de septiembre, será fiesta en todo el término municipal, conforme al Decreto del Ministerio de Trabajo, fecha 14-12-73 (B. O. del Estado n.º 7, de 8-1-74).

El 6 de septiembre, viernes, a las 8 de la tarde, tendrá lugar el IV Rallye Automovilístico del Humor, las inscripciones deberán efectuarse en el Ayuntamiento, antes del 30 de agosto. No se admitirá ninguna inscripción fuera de dicho plazo.

Durante todos los días de fiesta, estará prohibido el tránsito de vehículos por las calles Pintor Ribera, plaza del Caudillo, calle Eduardo Llagaria y parte de la de Queipo de Llano, desde las 7 de la tarde hasta las 4 de la madrugada. Igualmente quedará prohibido el aparcamiento de vehículos en dichas calles y plaza.

Jocs Florals i festes de 1974: renovació en clau participativa i valenciana

F. Xavier Martí i Juan

Era un dia d'estiu de 1974; una veïna li deia a ma mare que s'es-tranyava que encara no hagueren fet l'arreplega per a les festes.

- Ja haurien d'haver passat.
- Igual no hi ha festes enguany –co-mentava una altra.
- Sí que n'hi han festes –deia ma mare–, perquè les festeres ja estan triades.
- I qui és la reina? –preguntava encu-riosida la primera.
- M'han dit que enguany no hi ha rei-na –contestà ma mare.
- Això no pot ser! –digueren totes les altres veïnes alhora.

Unes festes amb moltes novetats

Les festes majors de 1974, que aleshores s'anomenaven «Fiestas Cívicas», venien marcades per la novetat. El periòdic *Valencia-fruits* de 25 d'agost dedicava tres pàgines al nostre poble i les seues festes. Ací s'explicaven les novetats. En primer lloc, en lloc de durar tres dies, durarien una setmana; però en dies laborables només hi hauria actes a partir de la vesprada. En segon lloc, efectivament, no hi hauria arreplega, és a dir, aquell impost no oficial que es cobrava casa per casa per a subvencionar les festes; el finançament correria a compte del pressupost ordinari municipal. Això comportava que caldria pagar per a assistir a alguns actes; d'esta manera també es pretenia regular l'entrada: «asistirán únicamente los interesados en el espectáculo de que se trate». Una altra novetat era que les festes eren organitzades per la Comissió Municipal de Festes, presidida pel tinent d'alcalde Fernando Albero Francés i integrada pels regidors Vicent Doménech Pastor Franco i Joan Franco Martínez; això sí, en col·laboració amb altres entitats, com la Parròquia, la Junta Central de Moros i Cristians, el Centre Cultural Renaixença, etc.

Però la novetat que més va commoure el poble de Castelló va ser la manera de celebrar els tradicionals Jocs Florals i el sistema per a designar la reina.¹ La cosa es va gestar uns mesos abans. L'associació anomenada Cercle Cultural Renaixença es va oferir a organitzar els Jocs Florals i amb este propòsit va presentar les següents

bases o propostes a l'Ajuntament:

- Les senyorettes de la cort (entre 13 i 19) seran designades per l'associació.
- La reina dels Jocs Florals i de les Festes serà elegida pel poeta premiat amb la Flor Natural.
- Les festeres vestiran de valenciana.
- Els assistents hauran de pagar entrada.
- L'associació designarà el mantenedor amb el vistiplau del senyor alcalde.
- «Las poesías, el discurso del Mantenedor, y todo el desarrollo del acto, será en lengua valenciana».

Estes bases foren aprovades per l'Ajuntament en sessió ordinària celebrada el dia 29 de maig de 1974. També s'hi va fixar el preu de l'entrada en 50 pessetes.²

El Cercle Cultural Renaixença

La decisió de l'Ajuntament tardofranquista, presidit per Andrés Moreno,³ fou molt valenta: es va deixar seduir per un grup de jòvens inquiets que defenien un valencianisme menys simbòlic i banal, més pràctic i més reivindicatiu.

El Cercle Cultural Renaixença degué formar-se en 1973 i degué estar actiu fins a l'any 1978 o 1979. L'ànima de l'associació va ser Salvador Olmos Martí, que aleshores era l'agent d'Extensió Agrària a Castelló. Van organitzar l'històric recital de Raimon a Castelló, que es va celebrar el 4 d'octubre de 1973 al cinema Rex.⁴ També van dur a Quico Pi de la Serra. Durant alguns anys van publicar una espècie de butlletí ciclostilat que es repartia com a annex del *Boletín de Información Municipal*. Com podeu vore en la capçalera de l'únic exemplar que he pogut aconseguir, era «de la Societat Musical». Això no vol dir que fora una filial de la Societat Musical, sinó simplement que la Junta els deixava reunir i organitzar actes en la seu de la Musical. Com podem observar, es respirava a Castelló un aire de tolerància i de confiança en el futur. Institucions importants com l'Ajuntament i la Societat Musical confiaven en la joventut i, per tant, no temien donar-los acollida i protagonisme.

La designació de la reina

La convocatòria del certamen literari es va publicar en la pàgina 16 del diari *Levante* del 2 d'agost de 1974. El jurat, nomenat també pel Cercle Cultural Renaixença, estava format per persones de gran solvència en l'àmbit cultural, lingüístic i valencianiste: Rafael Llorens i Romaní, Josep L. Bausset i Císcar, Josep L. Pitarx i Tortajada, Vicent Sala i Bou, i Joan Monleón i Novejarque.

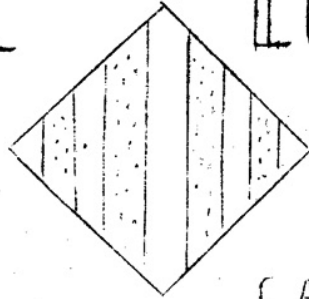
2. Arxiu Municipal de Castelló, 2330/2.

3. F. Xavier Martí Juan: «Andrés Moreno Vila, l'alcalde de la Transició», en *Castelló en Festes*, Ajuntament de Vva. de Castellón, 2009, pp. 31-38.

4. Rafael Estrada Puertos: «La cançó i Castelló», en *Castelló en Festes*, Ajuntament de Vva. de Castellón, 2007, pp. 45-50.

1. F. Xavier Martí Juan: «La primera època dels Jocs Florals de Castelló (1956-1973)», en *Castelló de la Ribera en Festes*, Ajuntament de Castelló de la Ribera, 1998, pp. 23-30.

ANNEX AL
BULETÍ
MUNICIPAL
MARE

CERCLE CULTURAL
RENAIXENÇA
DE LA SOCIETAT MUSICAL
CASTELLÓ DE LA RIBERA

VALENCIANS O LEVANTINOS?

Cal dir-ho i ben aviat el do-
lençós impacte que ens ha cau-
sat la inclusió d'un terme per
a nomenar al País Valencia en -
la nota en forma de panflet que
han distribuït per a tot el po-
ble les comparses de Moros i -
Cristians, Castellet, Alfàrebos i
Tuaregs, invitant a les penyes a
fer noves comparses. Textualment el
primer paràgraf deia lo següent:
"Cada año mas, Villanueva de Cas-
tellón pasa a ser un punto mayor
en el mapa levantino de fiestas
de Moros y Cristianos". Per lo -
que es veu, tan sols no són els
de fora València els que aprenen
el nom de Levante, també molts -
valencians, als que podriem pre-
guntar: En quin col·legi els ho
han ensenyat que València s'ha
de dir Levante?. Saben que levan-
te vol dir o és igual com Est,
Orient, un punt a l'horitzó.

La paraula Levante s'ampra
per nosaltres mateix massa vega-
des sense motiu; podem referir -
eixemples: En lo deportiu Vuelta

a Levante, quan deuria ésser Vol-
ta al País Valencià; Federació Le-
vantina de ... Centro de Rehabi-
litación de Levante... en publica-
cions tan prestigioses com Levante
Agrícola i altres exemples que
per no fer-ho massa llarg no cal
resenyar-los i que els valencians
deguem arrinconar cixes dites for-
mes d'expressió.

Com diu Joan Fuster l'ús que
se'n fa del terme Levante té una
intenció incontrovertible i es
cal de retirar de la circulació
el terme València per a calificar
el nostre Regne o País Valencià;
encara que la major part de les
vegades se faja de forma incons-
cient.

Quan algú parla de Levante per
a referir-se d'una manera o al-
tra al País Valencià no hi ha -
dubte que escamoteja l'única re-
lilitat pròpia dels valencians, de-
mostrant amb aquesta actitud que
no tenim personalitat al no res-
pectar el nostre gloriós passat,
eixa herència històrica que com
a bons valencians i espanyols no
podem oblidar

SSINES

L'Englantina d'or i la Viola d'or van quedar deserts. I la Flor Natural fou concedida a l'escriptor natural de Castelló Eduard Soler i Estruch.

D'acord amb la nova organització dels Jocs Florals, l'acte s'havia de desenvolupar així:

[...] el poeta recibirá su premio, la flor natural, y con esta flor designará a la reina. Él solo. Nadie dirá nada. No habra ninguna indicación. Será el poeta quien la designe. Cualquiera de las quince muchachas vestidas con las galas antiguas valencianas, puede ser la reina; y será una, la que reciba la flor. Como el certamen no se ciñe a lo estrictamente local, puede que el poeta no sea de aquí, y no conozca de antemano a ninguna señorita; la designación será tan pura como la de los primeros juegos florales de la historia, allá en la Edad Media.⁵

Soleriestruch sí que era d'ací però realment no coneixia a cap de les quinze festeres que es va vore damunt de l'escenari del Califòrnia. Entre el poble hi havia gran expectació. Aquell any i en els anys següents es feien pronòstics i la majoria solia encertar, però només podia confirmar-se després de l'elecció per part del poeta. En la crònica de les festes que aparegué en el BIM d'octubre d'aquell any es narra així:

La elección de la reina, en sí, fue algo maravilloso. Quince señoritas. Todos podían ser. No había ninguna con más mérito. Y el poeta premiado (como en los primeros siglos) eligió a la que él quiso. Ese fue el mejor premio, la mejor corona a

la poesía de sus versos. ¿Quién con más mérito que el poeta, para elegir una reina?

Y fue elegida la señorita Dolores Chordá Pausá. Fue la primera sorprendida. Aceptó la flor con miedo, con humildad. Pero subió al trono con naturalidad, y desempeñó su alto cargo con sencillez, como una auténtica reina. Concurren en la Reina de 1974 unas circunstancias que la hacen más querida de su pueblo, y a todos los presentes nos alegró el corazón, y los más sensibles no pudieron evitar la emoción.⁶

El mateix poeta premiat va contar la seua experiència així:

Una atractiva sonrisa tímida, un posat senzill i noble, una clara mirada ingènua... amb una punteta d'amargor amagada al fons... Aquests i res més que aquests foren els motius que empentaren el poeta castelloní, Eduard Soleriestruch, a proclamar Reina dels jocs Florals i de les festes a Dolores Jordà Pausà, familiarment anomenada Lolita: una glòria de criatura.⁷

Lolita també ens va deixar el seu testimoni en l'entrevista que li va fer Eugeni Gregori per al llibre de festes de l'any següent. Eugeni li diu que va advertir en el poeta «una profunda impressió al captar la teua presència». Lolita li replicava: «Crec que exageres. De tota manera no sabia dir si fou exactament així. El que sí me n'adoní fou que al passar el poeta a replegar la flor natural els seus ulls em travessaren de tal forma, que els nervis augmentaren fins a fer-se'm un nuc a la gola que durà tota la nit». Preguntada sobre la sospita de designació prèvia, deia Lolita: «I també s'aplegà a dir que si el meu vestit de valenciana era de color rosat per a distingir-lo dels altres. Quan el mateix jo ja l'havia usat per Falles, dos anys abans. De tot això, el que puc assegurar és que l'elecció no va estar, que jo sàpia, baix ningun concepte, arreglada». Quan va tindre la rosa a les mans, els seus primers pensaments varen ser per als pares, absents: «Tan sols em consolà el pensament de tan feliços com hagueren estat al veure'm coronada Reina».⁸

Uns Jocs Florals més valencians que mai

Aquells Jocs Florals van anar precedits de l'actuació dels Pavesos, un grup de música popular valenciana que començava a despuntar aquells anys. Joan Monleón, u dels seus components, també va actuar com a presentador. I el mantenidor de la justa literària fou el poeta Vicent Andrés Estellés, que aleshores encara era redactor en cap del diari *Las Provincias*.

Tal com va escriure Eugeni Gregori, «L'entitat organitzadora, el Cercle Cultural Renaixença, donà a l'acte, com a base substancial, un fons d'autèntica manifestació cultural d'un poble: el valencià».⁹

6. «Crònica de las fiestas», en *Boletín de Información Municipal*, 10 (1974, octubre).

7. «Crònica dels darrers Jocs Florals», en el llibre de festes de 1975.

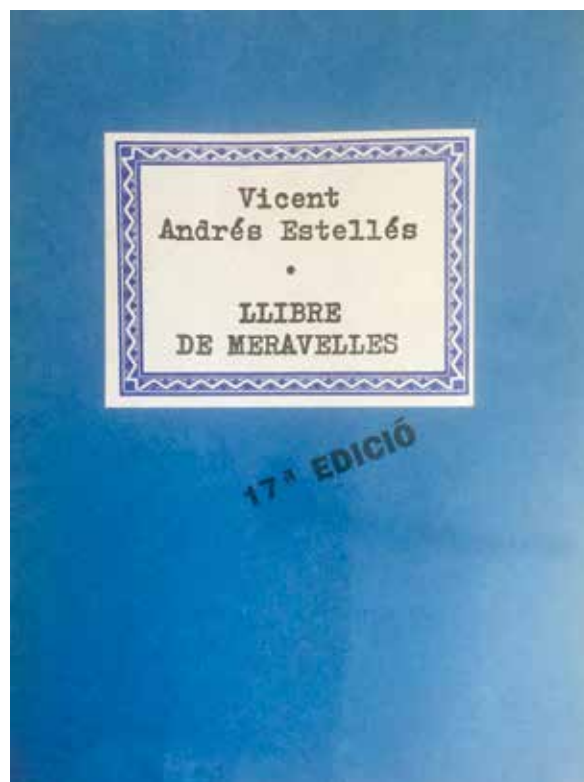
8. Eugeni Gregori: «Enraonament amb una reina que se'n va», en el llibre de festes de 1975.

9. *Ibidem*.

5. «Las fiestas de Villanueva de Castellón», en *Valencia-fruits*, 25 d'agost de 1974, p. 16.

Estellés va estar a casa

Tobies Grimaltos Mascarós

Estellés va estar a ma casa. Però aleshores, quan ell hi va ser, jo no sabia ni tenia cap motiu o indicati per a pensar que, gairebé trenta anys després, aquella seria la casa on jo viuria durant un bon grapat d'anys. Això és el que tenen les cases, els espais i tantes altres coses: el que és ignot pot arribar a ser íntim. Tampoc sabia aleshores qui era Estellés, ni tan sols que Estellés existia. La meua educació castellana no es prestava gens al coneixement d'aquestes particularitats vernacles. L'any 1974, Estellés va ser el mantenedor de les festes del meu poble, Castelló, el de la Ribera. Aquella nit (més aïnes matinada) feien cordà a la plaça i portaren el poeta a aquella casa perquè, des del terrat, poguera contemplar l'espectacle de foc i olor de pólvora.

No va ser sinó uns pocs, molt pocs, anys més tard que vaig comprar a la llibreria La Costera —quan aquesta encara estava al carrer Pere IV de Xàtiva— el *Llibre de meravelles*. Em va cridar molt l'atenció el caràcter manual, casolà—aparent o real— de la seua enquadernació, amb aquelles tapes de cartolina blava, que semblaven l'embolcall del roll de cotó-en-pèl que venien a la farmàcia, i aquella estampilla —de les que tenien cola a la part de darrere i que calia humitejar per a enganxar-les— adherida a la coberta, amb el títol i el nom de l'autor escrits a màquina o simulant-ho.

També era manual, quotidià, proper el seu contingut. Aquell poeta i els poemes que el llibre contenia semblaven, com el llibre-objecte, casolans, propers. Parlava com jo, com els meus, com allò que m'era familiar i no acadèmic, alié. I no sols perquè emprava la meua llengua, sinó perquè emprava la llengua com l'empraven els meus: sense ampul·lositats, i, a més, contant-me coses, em deia, em narrava i ho feia planament. I amb tot, era aquella una manera bella de dir, de contar, de fer sentir, amb una bellesa estranya, que no sabies d'on brollava, però que et captivava.

Aquella poesia no s'assemblava gens a la que m'havien fet llegir a l'escola. Tot era distint, però tot era familiar, pròxim, ver. I em vaig aficionar a aquella manera d'escriure, de fer de l'escriptura una arma de la quotidianitat, que feia valdre el que sempre t'havien fet veure com vulgar, tan vulgar com aquella llengua en què eren escrits els poemes. I de sobte, una mena d'epifania, de presa de consciència i d'autoestima va tenir lloc i efecte. L'any 78 vaig guanyar la flor natural dels jocs florals del meu poble amb un poema que volia imitar la forma dels poemes d'Estellés; començava així: «Sota la lluna, lluna, lluna,/ jo he vist a vells, jo he vist a joves/ contar llurs penes una a una».

(Publicat en *Un ram convuls de síl·labes de vidre. Homenatge a Vicent Andrés Estellés*, Perifèric Edicions, Catarroja 2024)

Eduard Soler i Estruch, poeta premiat en els XIX Jocs Florals, entrega la Flor Natural a Dolores Chordà Pausà, amb la qual fou proclamada Reina de les Festes.

Lolita Chordà, ja elegida Reina dels Jocs Florals, saluda el poble de Castelló al Califòrnia.

La Flor Natural és el nexa d'unió entre el poeta guardonat en els Jocs Florals i la Regina de Festes, a qui el poeta regala la flor; en este cas per Eduard Soler. La conservació d'esta flor, cinquanta anys després, és un objecte excepcional en la història literària de Castelló.

En les Festes d'aquell any, la UD Castellonense va jugar contra el Levante UD, amb un resultat favorable a l'equip visitant (2-5). Lolita Chordà va fer la treta d'honor.

MEMÒRIA
GRÀFICA

Festeres del 1944 a la balconada de l'Ajuntament.

Trobem d'esquerra a dreta a les festeres: Lolita Sala, Carmen Torres, Encarnación Roca, Leonor Aznar, Balbina Carrascosa, Lolita Candel Mena i Pilar Cifre.

Any 1947. Peña Soro o Ciclista.

Campionat local de futbol al camp de l'Almenà. En l'equip anomenat «El Manta» trobem dalt, d'esquerra a dreta: Cuisinier, Evaristo Reig, Isidro Puertos, Eladio Barrachina, José Sarrió i Hermanegildo Rosa. Baix, d'esquerra a dreta: Màxim, Alberto Puertos, Melquíades Álvarez, Justo Gregori i Martorell *Coleta*.

Inici dels anys 50. Equip "Flechas Azules".

A la plaça de bous de Xàtiva, en el primer campionat de *balón volea* -anomenat així en aquell moment- de la Secció Femenina. D'esquerra a dreta trobem a Pepica Codina López, María Teresa Sentandreu Vidal, Maria Luisa Penalva Vallés, Anita Belmonte Martí, Carmen Martínez Bertelier o Leonor Franco Martínez.

Anys 60. Cel-lebrant la victòria en el concurs de plantar arròs.

En aquells temps era molt comú celebrar concurs de plantar i segar arròs. El lloc de la fotografia està ubicat prop d'on hui en dia es troba el Calcinar i el Poliesportiu Municipal Antoni Escuriet. Entre altres trobem a Perales, Baldomero Perales, José López Guerrero i Eduardo Ribes.

Anys 60. Amigues en la Fira de Santa Llúcia.

De dreta a esquerra: Elvira López, Carmencita Alcover, Lolita Roig Galbis. Devien tindre uns 15 o 16 anys. L'atracció s'anomenava "el látigo".

21 de juny de 1963. Enterro del doctor Federico Picornell Rodríguez.

Federico Picornell Rodríguez (Sollana 1899 – Castelló 1963) fou metge de Castelló i de Sant Joanet. Son pare, Federico Picornell Lorente, va ser secretari de l'Ajuntament de Castelló i, a més, es va casar amb la castellonenca Matilde Rodríguez Roca. Es va llicenciar en Medicina a València en 1924. Després d'exercir a Bolbait i a Gavarda, el 27 de novembre de 1926 va prendre possessió com a metge de Castelló fins a la fi dels seus dies.

Al voltant de 1965. Quadrilla de caçadors en Los Yesares (Albacete).

Anaven a Navalón i a Albacete a vedats privats a caçar conills, mentre els rics anaven a caçar perdius. Una de tantes vegades de la Guàrdia Civil els va pillar i els penjaren tots els gossos com a castic.

Dalt, d'esquerra a dreta: el responsable del vedat, José López Guerrero, Batiste Aviñó Romero, Vicente Pellicer i Eduardo Romero el Xato. Baix, d'esquerra a dreta: Eduardo Ribes, Batiste Galbis, Fernando Climent, Rafael Poveda i la gossa «Paloma».

10 d'abril del 1966, a la Musical.

Durant la pasqua del 1966 trobem a grup d'amics al bar de La Musical. Dalt, d'esquerra a dreta: Ximo Mateu, Vicentica Cuenca, Lola Peris, Fernando Vilella, Alejandro Peciña, Carmen López, Federico Climent, Vicentica Francés, Javier Climent i Maite López.

Any 1970. Un diumenge a l'estudi de Rosita i Staro.

El grup d'amics quedaren per fotografiar-se a l'estudi de *Rosita i Staro*; estava ubicat on hui en dia trobem el *Café Plaça*. Trobem dalt, d'esquerra a dreta: Ricardo Roig, Raimundo Codina, Miguel Estrada, Melquiades Álvarez, Ramiro Bueno, Isidro Puertos i Lino Martí. Baix, d'esquerra a dreta: Ramón Llinares, Vicente Verd, Vicente Company i Antonio Saucó.

1 de desembre de 1966. Boda d'Eliseo Pla i Nieves Caldés.

Celebració de l'enllaç entre Eliseo i Nieves, iaïos de la Festera Major d'enguany, Aida Pla. Podem apreciar detalls de com era la façana del Cinema Rex (actual Auditori Municipal Rex). Baix dels cartells trobem Manolo Cuisinier, i en primer pla a Paco Valero.

Festes del 1980. Al balcó de Pepe Alcover, ubicat al carrer de Cervantes, 26.
 Durant la desfilada d'eixe any. D'esquerra a dreta trobem: Lolita Sala, Maria Aliaga, Rubén Estrada, Joaquín Vilar, Ramon Francés, Vicente Puertos, els repartidors de beguda d'eixa dia i Óscar Estrada.

Festes del 1977, a la plaça de l'Església.
 Damunt de l'entarrimat que es muntava a la plaça de l'Església trobem amb disfressa: Dalt, d'esquerra a dreta: Filín Sala, Esperanza Piqueras, Alejandro Martí, Lolita Peris, Maribel Chordà i Vileta. Baix, d'esquerra a dreta: un convidat de fora, Genaro Soro i Javier Chinesta.

CENTRO DE OPTOMETRIA Y AUDIOLOGÍA AVANZADO

REVISIÓ VISUAL I AUDITIVA GRATUÏTA

www.opticaminguez.com

655 668 817 • 962 451 093 • @farmacia_optica_minguez • C/Major 31, Castelló

Gasóleos asip

DISTRIBUCIÓN DE GASÓLEOS A DOMICILIO

C/. Diputació, 24
46270 CASTELLÓ (Valencia)

Tel. 96 245 08 72
administracion@gasoleosmasip.es

excom | airconect

Fibra · Móvil · Televisión

Hay momentos que
merecen ser contados

¡Este verano conéctate con Excom!

¡BONES FESTES CASTELLÓ!

FIBRA 600
+MÓVIL 50GB

28€
/Mes

Durante 15 Meses
Después 35 €/Mes

FIBRA 600

18€
/Mes

Durante 12 Meses
Después 25 €/Mes

excom | airconect

Oferta válida del 08/07/2024 al 30/09/2024 para altas de fibra propia, excluidas marca blanca. Aplican Términos y condiciones. Más información en www.excom.es.

¡Llama ahora!

963 010 110
www.excom.es

PICAETA BRAVES · MORRO · ENSALADILLA RUSA · ESGARRAETA
BOQUERONS EN OLIVES · SEPIA A LA PLANXA · XIPIRÓ A LA PLANXA

LES NOSTRES ESPECIALITATS

CROQUETES VARIADES · SOLOMILLO A LA PLANXA · POLP A LA GALLEGA

REFRESCS

CERVENSA

CERVENSA DE TIRADOR

BAR

**DE DTP
TAPES**

677 062 320

C/ LA SÉQUIA, 32
CASTELLÓ

TARDEO

DIVENDRES DE
19.00-22.30

DINAR PER ENDUR

DILLUNS

ARROS NEGRE

DIMARTS

PAELLA VALENCIANA

DIMECRES

ARROS AL FORN D'ESTIU

DIJOUS

FIDEUA

DIVENDRES

PAELLA DE FABES I CARXOFES

DISSABTE

PAELLA DE FLORICOL

J. CAMPOS

GRUPOS ELECTRÓGENOS
COMPRESORES

LLOGUER DE MAQUINÀRIA
CONSTRUCCIÓ I OBRA PÚBLICA

info@jcamposmaquinaria.com www.jcamposmaquinaria.com

☎ 96 259 11 95 ☎ 667 601 440

Pol. Sant Joanet, C/ Tordera, 3 - 46669 Sant Joanet (València)

*69
brosse's
Gin*

Destilación
exquisita,
sabor
inigualable

69 BROSSES GIN ULTRA PREMIUM
69 BROSSES GIN CLÁSICA

En 69Brosse-s, la ginebra es más que una bebida; es una obra maestra líquida nacida de la pasión por la destilación y el compromiso inquebrantable con la calidad.

Safety

ROPA Y PROTECCIÓN LABORAL

www.epis-online.es

ENJOY EXCELLENCE

*Te acompañamos
allí donde quieras llegar*

DISTRIBUIDOR OFICIAL:

Tel. 963 674 496

safety@epis-online.es

Diputació, 7
46270 CASTELLÓ
(València)

CLÍNICA DENTAL INTEGRAL

Dra. M.ª Amparo Gandía Benetó

Odontòloga Col. 46001757

**Ortodòncia - Estètica - Cirurgia - Endodòncia -
Implants - Emblanquiments
Periodòncia - Pròtesis - Ortopantomografia
(Radiografia panoràmica digital)**

FINANCIACIÓ DE TRACTAMENTS

C/ Ravalet, 4 baix (plaça de l'Església)
Castelló
Tel. 96 245 42 95 · Mòbil 663 844 957
miriamdental@gmail.com

HORARI:

Dilluns, dimecres i divendres
Matí de 9 a 14 h. Vesprada tancat
Dimarts i dijous
Vesprada de 14 a 19 h. Matí tancat

Javi Lopez

■ TRATAMIENTOS Y ■
■ TRABAJOS AGRÍCOLAS ■

685 62 99 82

CALSINAR

PAINTS

Tot per al teu projecte al mateix lloc

PINTURA

FERRETERIA

MATERIALS DE CONSTRUCCIÓ

Vestint els primers somriures

www.confettibebe.com • 628 447 043

blauverd
impressors

Gust pels nostres pobles, passió pels llibres de festes

Amb la nostra **ROTATIVA DIGITAL**
t'ajudem a fer del teu llibre una realitat,
**sense importar la tirada
i al millor preu.**

Tenim ganes de conèixer-te,
continuem teixint la xarxa festera.

962 580 827
info@blauverdimpresors.com

www.blauverdimpresors.com

**Galan
Opticos**

CASTELLÓ **MOIXENT**
 C/ Major, 17 C/ La Cadena, 3
 Tel.: 962 450 159 Tel.: 962 260 638

¡Felices fiestas!

MI OPTICO

Gran variedad de monturas
 Los mejores proveedores
 Las últimas tendencias

LLOGUER DE COTXES

CITROËN

MOMPARLER

Tel. 962 450 245
 46270 CASTELLÓ
<https://redoficial.citroen.es/castello>
 (Reserva la teua cita ONLINE)

1934-2024
90 anys
d'absoluta garantia.
Gràcies
per confiar-nos els teus tresors.

Hijos de
**Vicente
Climent**

per una
agricultura amb
FUTUR

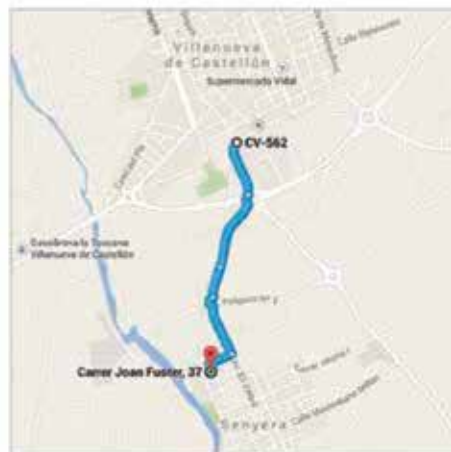
Partida del Pla, s/n ● Castelló
962450194 ● admin@hvcliment.net

B farmacia FERNÁNDEZ-BOSCH

📍 Gran Vía Blasco Ibañez, 14, 46270, Castelló (Valencia) ☎ 962 45 20 20
✉ farmaciafernandezbosch@gmail.com 🌐 farmaciafernandezboschfmas.com

FISCAL - CONTABLE - LABORAL
Particulares · Emprendedores · Autónomos · Empresas

C/ Joan Fuster, 37 - 46669 SENYERA
www.inovagest.es

asesoria@inovagest.es
Contacto: Carlos Climent Ortiz
Tel. 96 245 26 24

Horario: Tardes de lunes a jueves de 16:00 a 20:00 y mañanas con cita previa

Instal·lacions de FONTANERIA

Emilio J. González Ferrando

FONTANERIA
CALEFACCIÓ
AEROTÈRMIA

Telèfon
636 344 910

C/ Castellonet de la Conquesta, 1 · 46270 CASTELLÓ (València)
fontaneriaegonzalez@hotmail.com

CHALLVER

AUTOESCOLA

Bones Festes

Mòbil 617 249 031
Tel. 962 451 389
C/ Argentina, 7
Castelló

FRIGORÍFICOS
SEBASTIÀ

☎ 96 245 01 05 🌐 www.frigorificossebastia.com

**XÚQUER
FISIOTERÀPIA**

📍 C/Carles Carbonell nº1 / Castelló (Valencia)

📷 @xuquerfisioterapia

📞 625 839 849

LA CLAU

FERRETERIA

- JARDINERIA I BRICOLATGE
- MANYERIA
- DUPLICAT DE CLAUS I MANDOS
- ROBA DE TREBALL I SERIGRAFIA
- BARRES DE CORTINES, ESTORS I RIELS
- PERSIANES MOSQUITERES
- FONTANERIA
- ELECTRICITAT
- RECANVIS ELECTRODOMÈSTICS
- ESTUFES I TUBOS

Avda. Blasco Ibáñez, 12-baix
Tel./Fax 962 451 184 - Mòbil 601 994 921
ferreclacla@gmail.com
46270 CASTELLÓ

CON SERVICIO DE RECOGIDA A DOMICILIO

express
AUTOESCOLA
VILLANUEVA DE CASTELLÓN

www.autoescolaexpress.es

☎ 610 930 225 - 656 682 724

Pepe Sanz

Fontaneria en general
Calefacció i Aerotèrmia

Telèfon
651 907 321

C/ Hernán Cortés, 1-1er
46270 Castelló
fontaneriapepesanz@gmail.com

move

CYCLING LAB

Taller de Reparació de Bicicletes i Patinets Elèctrics

@MoveCyclingLab.com
Tel: 655365024
C/ Sant Domenech N°75 Castelló

Building better plants

FABRICACIÓN DE
FERTILIZANTES ECOLÓGICOS
Y PRODUCTOS ESPECIALES PARA AGRICULTURA

fertix

Nutrición Vegetal

SCAN ME

ABONOS

BIOESTIMULANTES

CORRECTORES

ENMIENDAS

PRODUCTOS ESPECIALES

C/ Dels Ferrers, 4 - Pol. Ind. La Closa - 46670 LA POBLA LLARGA (València)
962 591 334 - 608 173 426 - info@fertix.es

 FertixNV

www.fertix.es

Electrodomèstics - Telecomunicacions - Antenes
Aire condicionat - Telefonia mòbil - Servei tècnic

 MILAR

GANDIA

c/. Ravalet, 27
Tel. 96 245 10 72
Castelló
milargandia@gmail.com

BOTIGA
PIROGRESPO
venda al públic

Focs D'artifici Pirogrespo
Telf: 962401529

ARTE * SANA

LÀPIDES ARTÍSTIQUES
689 546 870
MAR PENALBA
C/LIRA CASTELLONENSE 2
46270-CASTELLÓ

Retrats personalitzats

ROMERO JARDINERIA

Serveis integrals
de jardineria
per a empreses,
ajuntaments,
comunitats i
particulars.

C/ Mestre Giner, 2-5º-14ª
46270 CASTELLÓ
romerjardineria@hotmail.com
962453192 - 639346238

- Realització i valoració de projectes.
- Dissenys personalitzats.
- Restauració de grans zones verdes i de jardins particulars.
- Manteniment mensual de jardineria.
- Instal·lació de gespa natural i artificial.
- Instal·lació de reg (aspersió i per degoteig).
- Neteja de jardins.
- Tractaments de palmeres contra el Picut roig, etc.
- Manteniment de zones verdes i repoblament.
- Arboricultura.
- Poda i tala ornamental i en altura.

Reserves
96 119 07 12

**Bar
Andani**

Obert de dilluns a divendres
Esmorzars i dinars

Menú:
3 Primers + 3 Segons (a triar)
1 Beguda
Postre i café

ME

MÁRMOL ESCALERA

608 246 311
 festestructuras21@gmail.com
 info@marmolescalera.com

ESTÁS EN LA FIESTA! ERES LA FIESTA!

!LA fiesta!

WWW.ESPECTACULOSLAFIESTA.COM

PEDRO CONSTANT 691 445 106	JOSE BATALLER 619 647 074	JAIRO BATALLER 645 45 02 51	DAVID ESTELLÉS 626 527 799
-------------------------------	------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

Servicios

- Mecánica
- Frenos
- Amortiguadores
- Silenciosos
- Cambio de Aceite
- Electricidad
- Plancha
- Pintura
- Neumáticos
- Aire Acondicionado
- Pre ITV
- Diagnósis

Tel. 96 245 32 14
casteauto@hotmail.com
 C/ Diputació, 26 • 46270 CASTELLÓ (València)

Diseños que inspiran, calidad que perdura.

C/ Cervantes 36 • 46270 Castelló (Valencia)
 T. 96 297 07 49 / M. 653 987 122
kuvi@kuvicarpinteria.com
kuvicarpinteria.com

Jesús Puertos SanJuan

652 497 862

C/ Diputació, 29
CASTELLÓ

VICENTE CAMPOS GIMENEZ S.L.
© 637 329 414
administracion@vicamgi.com

YESOS

PLADUR

MORTEROS

ALICATADOS

SOLADOS

TOT AUTO REPSOL

TALLER MULTIMARCA

**MECÁNICA EN GENERAL
NEUMÁTICOS Y AIRE ACONDICIONADO
SERVICIO MANTENIMIENTO
ELECTRÓNICA Y DIAGNOSIS
GASOLINERA Y AUTOLAVADO**

totautorepsol@hotmail.com

CV-550 P.K. 1,4 • Ctra. Alberic - Alzira • 46260 ALBERIC

Tel. - 96 244 22 92

Pascual - 603 609 270

Juan - 670 555 091

Solo PIZZA, BURGER & BEER

962 45 28 91
@solo_castello

The advertisement features a collage of food items: a large pizza with prosciutto and arugula, a burger with cheese and sauce, a pizza with mushrooms and cheese, a pizza with salmon and basil, and a small pizza with cheese. A QR code is located in the top right corner, and the text 'Solo PIZZA, BURGER & BEER' is prominently displayed in the center.

Solvima Advocats

Moisès Vizcaino

El nostre equip de professionals especialitzats en els distints camps jurídics ens permet oferir serveis molt específics davall una mateixa direcció estratègica.

DILLUNS A DIJOUS, PRÈVIA CITA
www.solvima.com

Moisès Vizcaino
657 657 145
mvizcaino@solvima.com

CASTELLÓ 46270
C/ Reverend Joan Vidal, 26-1r. (Parc de l'Estació)

VALÈNCIA 46007
C/ Marqués de Campo 13, bj.

Carmen Martínez
661 564 313
cmartinez@solvima.com

Pilar Mas
666 521 243
pmas@solvima.com

Civil - Matrimonial - Laboral - Mercantil - Penal - Administratiu - Urbanisme

HERNÁNDEZ

Clinica Dental

Dr. Enrique Hernández Liñana
Nº Col. 46003022

Plz. del Ayuntamiento, 9-2-5ª
46270 Castelló (Valencia)

Tel. 962 454 208
www.clinicadentalhernandez.es
clinicahdz@gmail.com

BAR L'ENTRÀ III

CARNS A LA BRASA

Almuerzos, comidas y cenas
Pizzas viernes y sábados

Ronda Monteolivet, 14
Tel. 960 26 30 60

NUESTRAS PROPIEDADES EN CASTELLÓ

PRECIOSO CHALET CON VISTAS

PISOS A ESTRENAR CON GARAJE Y TERRAZA PRIVADA

RED CANO BOLUDA OFICINAS EN:

NAVARRÉS
CHELLA
ANNA
CANALS
XÀTIVA
ALCÀNTERA DEL XÚQUER
MOIXENT
VALENCIA, EL CABAÑAL
CASTELLÓ

ADOSADOS CON GARAJE A ESTRENAR

NOS ENCONTRARÁS EN:

 CALLE DIPUTACIÓ 4, CASTELLÓ

 96-2220651

VISITA NUESTRA WEB: WWW.CANOBOLUDA.COM

NUESTRAS REDES SOCIALES:

 CANO BOLUDA inmobiliaria_cano_boluda_

M desde 1968 **MASCARÓS**

OBRES I PROMOCIONS, S.L.

- PROMOCIÓ Y CONSTRUCCIÓ
- VIVIENDA UNIFAMILIAR
- ESTRUCTURAS DE HORMIGÓN
- REHABILITACIÓ
- GRANDES Y PEQUEÑAS REFORMAS

sergi@mascarosoip.com

670 480 783 www.mascarosoip.com **96 245 15 99**

46270 CASTELLÓ (Valencia)

616 30 07 11 - 654 36 93 23 - 678 31 09 87

Avda. Valencia, 29 - B
46670 - La Pobla Llarga
www.inpogest.es

automóvil
hogar
pyme
comunidades
accidentes agrícolas
vida
salud
vida colectivos
planes de pensiones

decesos
accidentes colectivos
responsabilidad civil
transportes
planes previsión asegurados
comercio
daños
oficinas
ramos técnicos
embarcaciones

SERVICIO 24 h: 96 259 13 86

OFICINA: Avda València, 29-B
46670 LA POBLA LLARGA (VALÈNCIA)
Tel: 654 369 323 - 635 198 920

Avda. l'Estació, 54
46670 - La Pobla Llarga
Tel. 635 198 920

Avda. Zalamea, 5
46810 - Enguera
Tel. 647 622 256

Avda. València, 92
46295 - Càrcer
Tel. 680 115 395

Rubén Gilabert Molina
 Óptico - Optometrista
 Colegiado 19056

✉ gilmoptics@gmail.com
 @GilmopticsAlzira
 f Centre Òptic Gilmòptics
 608 774 550
 963 949 787
 C/ Mayor Santa Catalina, 11
 ALZIRA

PILATES
 A M B M À Q U I N E S
Classic II

*Millorem la teua salut,
 enfortim el teu cos
 i elevem el teu esperit*

Ronda l'Almenà, 47
 46270 Castelló

Carrer Reina, 37
 46800 Xàtiva

Tel. 654 810 945 • info@pilatesclassic11.es
www.pilatesclassic11.es

CLÍNICA VETERINÀRIA
POTES

Lda. Anabel Benetó Martí
 Nº Col. 1109

Tel. 626 557 039

HORARI:
 Amb cita prèvia
 de Dilluns a Divendres

C/ Diputació nº 11 • CASTELLÓ

Plaça de l'Ajuntament, 3, Castelló
 601 990 911
 mgonzalezfons@gmail.com
 mg_centro_de_belleza

ADMINISTRACIÓ DE LOTERIA N° 2

C/ JOANOT MARTORELL N° 10
46270- CASTELLÓ (VALENCIA)

TF.: 96 245 22 19

e-mail: quiniclesjuli@telefonica.net

 EL TEU PUNT AMIC: 79825

TRANSFORMACIONES,
MOVIMIENTOS Y PREPARACIÓN DE TIERRAS,
EXCAVACIONES Y EXTRACCIÓN DE ÁRBOLES

Ildefonso

Martí

ildefonsomarti@hotmail.es
C/. Moreretes, 65
46270 Castelló
(València)
Tel. 649 380 987
Tel./Fax 962 450 002

Reparació i Muntatge
d'Electrodomèstics

Rentadores • Frigorífics • Forns
Encimeres • Secadores • TV
Aire condicionat • Antenes • Internet
TDT • Electricitat • Videoporters, etc.

 670 330 772
C/ Mestre Serrano, 26

ISMAEL

FORN-PASTISSERIA

Elies Varó, 9
Tel. 96 245 02 26
46270 Castelló
(València)

VERCHER *Racing*

SANTO DOMINGO N 17
TEL - 96.245 26 08 - 675.085.653
CASTELLÓ

Fruites i verdures

Sara

Gaspar Valentín, 2 - 46270 Castelló
Tel. 651 032 968

pla _____
assessors

Fiscal, Laboral, Comptable, Jurídic

Declaracions de renda
IVA General i Simplificat
Comptabilitat d'empreses
Estimació directa i objectiva
Retencions i ingressos a compte

Assegurances

Automòbils - Hogar - Comerç - Vida - Jubilació

Avda. de Cuba, 23 - Tel./Fax 962 452 723
46270 **CASTELLÓ**

C/ Sant Pere, 21
Tel./Fax 962 590 420
46670 **LA POBLA LLARGA**

MAPFRE

Todos tus seguros en

Oficina Mapfre Castelló

C/ Pla, nº 2 - Castelló - Tel. 96 245 25 94

Mapex Mediación, S.L.

EVA — MARI

PERRUQUERIA-ESTÈTICA

SEGUEIX-NOS EN:
lapeluesteticaevaimari2005

96 245 13 66
C/ Escalante, 18
46270 Castelló

FLORISTERIA PAVIA

*Tot en Flor Natural, Artificial i Plantes.
Servei a Domicili.*

 SERVICI INTERFLORA

Telfs: 962452277 - 605887776
C/ Pérez Cabello, 5
46270 Castelló (València)

ATENEA

EVENTOS

696 130 333

Carrer Joanot Martorell, 22
46270 - Castelló (València)
Masià

Venem el que tots,
però com ningú.

BLASCO IBAÑEZ 46
CASTELLÓ

962452769

WWW.ELECTRODOMESTICSAGUSTI.ES

 ¡Visita nuestro Showroom!
Carrer de la Diputació, 22 - Castelló

15 AÑOS
TRANSFORMANDO ESPACIOS

- MOBILIARIO Y DECORACIÓN
- SOFÁS Y DESCANSO
- TODO TIPO DE CORTINAS
- PROYECTOS INTEGRALES

📞 962 451 825 ✉ info@adisenya.com 🌐 www.adisenya.com

TÍPICA COCINA CHINA
para llevar

金家飯店

CASA
DE ORO

RESTAURANTE CHINO

Tel.: 96 245 07 67

96 245 25 95

C/ Pere Calp, 36
46270 VVA. DE CASTELLÓN
(Valencia)

Original y Auténtico
estilo de China.

Ortopedia

**ANABELA HUGUET ORDAZ
JULIO BELLVER BLASCO**

C/. MAYOR 30 - Tel. 96 245 10 26
46270 - Castelló

MONTERMIC

Servicio Técnico

661527996

- Calefacción
- Aerotermia
- Osmosis
- Descalsificadores
- Mantenimiento
- Cloración salina
- Fontanería en general

satmontermic@gmail.com 46270 Castelló

EXCELSIOR

producciones

50 AÑOS DE CALIDAD Y GARANTÍA
ORGANIZANDO TUS FIESTAS

ORQUESTAS | MUSICALES | MACROFIESTAS
CONCIERTOS | PRESENTACIONES | INFANTILES

CONTACTO:
96 382 30 72 | 690 084 514
excelsior@espectaculos-excelsior.com

SÍGUENOS EN:

VISITA
NUESTRA
WEB:

Volem agrair a totes les empreses i persones que amb la seua inestimable col·laboració han fet possible que este llibre de festes haja pogut dur-se a terme.

**Moltes gràcies
i Bones Festes 2024!**

Javi Llorens

- TRACTAMENTS FITOSANITARIS
- TREBALLS AGRÍCOLES
- TRANSPORTS
- REPARACIÓ I MANTENIMENT DE MAQUINÀRIA AGRÍCOLA

Albalat dels Sorells, 19-21
46270 Castelló (València)
Tels. Administració:
653 794 948 / 962 453 247
Tel. Gerent: **653 794 949**
administracion@jaiva.es

www.jaiva.es

¡¡ Bones festes !!

EXAGRO®

“ SINCE 1942 ”

Cooperativa del Camp de Vila Nova de Castelló, Coop. V.
Cami Vell de la Pobla Llarga, nº 18 · 46270 Castelló (Valencia) España · Tel.: +34 96 245 05 23 · E. Mail: sales@exagro.es
www.exagro.es